

Сураи Намл

Сураи «Намл» 27-умин сураи Қуръон буда, дар Макка нозил шуда,
дори 93 оят аст.

Аз сабабе, ки дар ин сура аз достони яке аз махлуқоти кӯчаки Худованд намл (мӯрча) (ки ба бақияи мӯрчагон насихат дод, то ин ки лагадмоли сипоҳи Сулаймон (а) нашаванд) сухан рафтааст, ин сура сураи «Намл» номгузорӣ шуд. Меҳвари сураи мазкур чун дигар сураҳои дар Макка нозилшуда масъалаҳои ақидавӣ буда, мавзӯи асосии он баёни илми мутлақи Парвардигор аст, ки назди ӯ зоҳиру ботин, ғоибу ҳозирӣ ҳама ашё як аст. Дар рафти мулоҳиза оятҳои ин сура эътибори инсонро ба сӯи олами ҳашарот, ҳайвонот ва тарзи ҳаётгузаронии фардӣ ва ҷамъиятии онҳо ҷалб мекунад. Хусусан ба достони Сулаймон (а), ки бо услуби муносибе, ки дар ин сура баён шуда аст, эътибори алоҳида дода шудааст. Мувофиқи тавзеҳоте, ки муфасссирон додаанд, сураи «Намл» баъди сураи «Шуъаро» нозил шуда, услубашон бо ҳам наздик аст. Дар ин сура дар бораи имон овардан ба Аллоҳу ба рӯзи охират, хос Офаридгорро ибодат кардан, мувофиқи амал дар қиёмат барои инсон пешбинӣ шудани мукофот ё ҷазо, боварӣ ба ваҳии илоҳӣ, илми ғайбро хос барои Худованд доништан, шукр кардану таслим шуда имон овардан, ки Худованд ризқдиҳандаву офарандааст ва дигар масъалаҳо зикри худро ёфтааст. Дар ин байн ба қиссаи умматҳои гузашта, асосан натиҷаи кори муъминон ва ғайри онҳоро низ эътибор дода шуда, қазоватро ба хонанда мегузорад. Бо услуби ин сура қиссаи Фиръавн, Довуд (а), Сулаймон (а), қиссаи маликаи шаҳри «Сабо» бо хело тафсилот дарҷ шудааст. Сипас, ояте чанд дар бораи қиссаи Солеҳ (а) ва қавми Самуд низ омадааст. Ҳамчунин дар бораи қиссаи Лут (а) ва қавми ӯ (а) ҳикоят шуда, паҳлӯҳои қисса, ки дар дигар сураҳо зикр нашудаанд дар ин ҷо эзоҳи худро меёбанд. Баъдан, сухан аз хислатҳои аҷоиб, ки махлуқот доранд ва бақудрати беҳамтои Офаридгори якка ва ягона далолат мекунанд, ба миён омадааст. Қиёмату ҳодисаҳои даҳшатноки он ва баъзе манзараҳои он баёни худро дар ин сура ёфтааст. Дар охир чанд ояте дар бораи ибодат ба Парвардигор ва бо ҳидояти Қуръон мусалмон шудани инсон, роҳу равиши худро мувофиқ ба он сохтан ва аз оятҳои Парвардигор, ки чун табло (ишора) сари ҳар қадам пеши рӯи ҳар инсон истоданд ибрат гирифтанд, чанд ояте омадааст.

Хулоса, сураи «Намл» ба сифати олимии Парвардигор, ки ҳеҷ чизро аз ӯ махфӣ нигоҳ дошта намешавад ва ӯ ҳамаро медонад,

эътибори инсонро ҷалб кардааст. Ин аст назари кӯтоҳе ба хулосаи сураи «Намл».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим.

Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону бениҳоят бораҳм аст.

طسَ تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ﴿١﴾

Ṭo.Сйн. Тилка āyātu-л-Қур-āни ва китāби-м мубӣн. 1.

1. То, Син. Ин оятҳои Қуръон ва Китоби равшан аст.

Тарзи тиловати ингуна ҳарфҳо чунин аст: «То-Син». Бори дигар ба ҳарфҳои муқаттаъ (аз ҳам ҷудо)-и алифбои арабӣ дар ин сура во меҳӯрем, ки ин яке аз муъҷизаҳои Қуръонист. Эзоҳ ва тафсири ингуна ҳарфҳои аз ҳам ҷудо дар оғози сураи «Бақара» ва амсоли он гузашт, ҳоҷат ба такрор нест. Дар идомаи ояти мазкур Худованд исми ишоратии «Тилка»-ро, ки дар истилоҳи арабҳо барои ишораи баъид (дур) ба кор бурда мешавад, истифода бурдааст, ки ба соҳиби Азамат будани ишорашуда (Қуръон) далолат мекунад. Худованд фармудааст, ки эй Муҳаммад (с), ин ҳама оятҳое, ки барои ту нозил шуд, оятҳои қуръонӣ буда, тарзи баёни онҳо тамоми мардумро оҷизкунандааст. Яъне оятҳои ин китобро Худованд чунон ошкор баён карда аст, ки агар ояте аз он бар хабаре, бар амре, бар наҳйе, бар ҳусне, бар қубҳе, бар ғайбе, бар гузаштае, бар ояндае, бар имон, ихлос, бар шинохтани Парвардигор, бар исмҳои ҳусно ва бар сифатҳои улёи Ё ва-ва ... далолат кунад, чунон возеҳ аст, ки шахсе дар он тафаккури тадаббур кунад, гӯё онро ба чашмони худ дидааст ва ё дида истодааст. Валлоҳу аълам.

Худованд дар бораи дигар сифати Қуръон дар ояти зер фармуд, ки...

هُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

Ҳуда-в ва бушро̄ лил муъминӣн. 2.

2. Ҳидоят ва мужда барои мусалмонон аст –

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾

**Ал-лазӣна юқимӯна-с-салāта ва юътӯна-з-закāта ва ҳум
би-л āхирати ҳум йўқинун. 3.**

*3. ононе ки намозро барпо медоранд ва закотро медиҳанд ва онҳо
ба охират имон доранд.*

Дигар сифати Қуръонро Худованд чунин баён кардааст, ки оятҳои он барои касоне, ки имон овардаанд ва ба муқтазои онҳо амал кардаанду мусалмон шудаанд, ба сӯйи роҳи рост ҳидоятгар ва бо Ҷаннат муждадиҳандааст. Зеро онҳо барои робита ба Худо намозхоро бо тамоми аркон (рукнҳо), бо тарзи мукаммалу писандида, дар вақтҳои муъайяншуда бо фурутанӣ мегузоранд ва барои робита бо халқи Худо ба шахсони мустаҳиқ (муҳтоҷ) закоти моли худро медиҳанд ва ҳамзамон ба барпо шудани рӯзи қиёмат яқинан бовар доранд. Барои маълумоти бештар ба оёти 2-185-уми сураи «Бақара» ва ба ояти 41-уми сураи «Фуссилат» ва ба ояти 102-юми сураи «Наҳл» муроҷиъат шавад. Валлоҳу аълам.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤١﴾

**Инна-л-лазӣна лā юъминӯна би-л-āхирати зайяннā лаҳум
аъмāлахум фа ҳум яъмахун. 4.**

*4. Барои касоне ки ба охират имон намеоранд, кирдорҳоишонро
(дар назарашон) орошта кардем. Пас, онҳо саргардон мешаванд.*

Дар ин оят Худованд, хатарноктарин ҳоли гурӯҳеро, ки ғайри муъминанд, баён карда, гуфтааст, ки бегумон, барои касоне, ки ба охират (зинда гардонида шудан баъди марг) имон надоранд, амалҳои бадашонро дар назарашон зиннат медиҳем. Яъне шахсони беимон корҳои худро бад ҳам бошад, онро хубу зебо мебинанд ва доимо дар гумроҳии худ мутараддиду мутаҳҳайиру саргардон мемонанд, на роҳу равиши дурустро меёбанд ва на аз ҳақиқат огоҳ мешаванд. Олуда гаштанро бо гуноҳ покӣ (маданият) меҳисобанд, бадихоро зебо, пастихоро саъодат, шикасту беҳурмати меъёрҳои инсонро дар назари худ ифтихор меҳисобанд.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي آلَاخِرَةِ هُمْ الْآخَسَرُونَ ﴿٤٢﴾

**Улāика-л-лазӣна лаҳум сӯу-л ъазāби ва ҳум фи-л-āхирати
ҳуму-л-ахсарун. 5.**

*5. Ин ҷамоъат ононеанд, ки барои онҳо азоби сахт аст ва онҳо
дар охират зиёнкортаранд.*

Ояти мазкур натиҷаи кори шахсонеро, ки амалҳои бад дар назарашон хубу зебо менамояд, чунин баён кардааст, ки гурӯҳе, ки ба охират бовар надоранд касонеанд, ки дар ҳарду саро азоби саҳт дунболи онҳост. Зеро онҳо ба лаззати дунё машғуланд ва дар пайи айшу ишрат саргардонанд. Барои қонеъ кардани талаботи рӯзафзуни нафси худ, дар паи ёфтани молу сарвати ношаръӣ (ҳаром) мешаванд, рафта-рафта сиррашон ошкор мешавад, ё ба дорул-ахлоқ маҳкум мешаванд, ё аз диёри худ фирор мекунанд ё ба нест кардани тарафи муқобил ё ба худкушӣ даст мезананд.

Хулоса, чунин шахсон дар ҳамин дунё ҳайронӣ саргардонанд ва хотирҷамъиро аз даст додаанд. Дар охират бошад, ба кадом азоб рӯ ба рӯ мешаванд, Худованд худааш доноост. Аммо тасдиқи ояти мазкур ин аст, ки онҳо дар охират зиёнкортарин мардуманд. Зеро бозгашти онҳо ба сӯйи оташи абадии Ҷаҳаннам аст. Барои маълумоти бештар ба ояти 103-юми сураи «Каҳф» муроҷиъат шавад. Мухтасаран тарҷимаи маънои он чунин аст: *«Бигӯ: «Оё шуморо ба ононе ки аз рӯйи амал зиёнкортарини мардуманд, хабар диҳам?!». Ин ҷамоъат ононеанд, ки саъйи онҳо дар зиндагонии дунё гум (табоҳ) шуд ва онҳо гумон мекунанд, ки аз рӯи амал некӯкорӣ мекунанд. Ин ҷамоъа ононанд, ки ба оятҳои Парвардигори ҳеҷ ва ба мулоқоти Ӯ кофир шуданд, пас, амалҳои онҳо нобуд шуд, пас, барои онҳо рӯзи Қиёмат ҳеҷ вазне барпо нахоҳем сохт».*

Дар ояти зер асл ва масдари Қуръони карим баён шудааст.

وَإِنَّكَ لَتَلْقَى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿١٠٣﴾

Ва иннака ла тулаққа-л-Қур-āна ми-л ладун Ҳақимин Ёлīm. 6.

6. Ва ҳаройина, ин Қуръон аз назди Худои сутудакору доно ба ту дода мешавад.

Ояти мазкур ишораҳои оятҳои қаблӣро такмил бахшида, барои дostonҳои пайғамбароне, ки қиссаи онҳо дар ин сура дарҷ гардидааст, муқаддима аст. Дар оғоз Худованд фармудааст, ки эй Муҳаммад (с), мусаллам аст, ки ин Қуръонро фақат аз назди Худованде, ки сутудакорасту ҳақиму доноост, дарёфт мекуни. Онро бар дили ту Зоте илҳом (яъне, ба тариқи ваҳйи нозил) мекунад, ки дар амру наҳйи худ соҳибҳикмат ва ба ҳар кори кӯчаку бузург

доност. Пас, ҳар хабаре, ки дар ин Қуръон ҳасту ба Ту мерасад, дурӯғ нест, ростасту ҳама ҳукмҳои он бо адл аст.

Хулоса, вақто ки Қуръон аз сӯи Парвардигори алиму ҳаким нозил мешавад, барои муъминон мояи ҳидоят ва башорат ба Ҷаннат аст ва дostonҳои ӯ аз таҳрифу хурофот холист.

Ҳоло ба таври намуна барои шахсоне, ки ба охират имон надоранд, Худованд суҳанро аз қиссаи Мӯсо (а) ва аз қорнамоиҳои ӯ (а) оғоз намуда чунин гуфтааст.

إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا سَأَتِيكُم مِّنْهَا خَبِيرٌ أَوْ أَعَاتِيكُم

بَشِيرًا قَبْسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾

Из қола Мӯса ли аҳлиҳи иннӣ āнасту нāран саāтикум-м минҳā би хабарин ав āтикум би шихāбин қабаси-л лаъаллакум таcтaлун. 7.

7. Ба ёд ор, он гоҳ, ки Мӯсо ба аҳли худ гуфт: «Ҳаройина, ман оташе дидам, аз он барои шумо хабаре хоҳам овард ё бароятон ахгаре хоҳам овард, бошад, ки худро гарм кунед».

Худованд дар ин оят ба Пайғамбари Худ – Муҳаммад (с), амр кард, ки эй Муҳаммад (с), ба ёд ор ҳангомеро ки Мӯсо (а) аз шаҳри Мадян ҳамроҳи ҳамсараш ба шаҳри Миср боз мегашт, дар роҳ ба аёли худ гуфт, ки ба назари ман оташе намудор шуд, шумо инчо бимонед, то ман равам, аз он ҷо хабари дурусти роҳро биёбам, ё ахгаре аз оташ бароятон биёрам, бошад, ки бо он оташ афрӯхта, худро гарм созед. Дар ривоятҳо омадааст, ки Мӯсо (а) бо аҳли байти худ ба қасди Миср шаҳри Мардяро тарк кард. Дар ҳолати сафар рӯз бегоҳу торикии шаб ҳукмфармо шуд. Шаб хело хунук буд, болои ин роҳро гум карданд, илова бар ин ҳамсарашро дарди таваллуди фарзанд гирифт. Аз дур рӯшноiero, ки ҷониби самти кӯҳи Тур буд дид ва ба аҳли аёли худ гуфт, ки шояд назди рӯшноӣ инсоне бошад, ман ба назди он равшани раваму аз онҳо роҳро пурсам ё ин ки ҳеҷ набошад, ахгаре аз он оташ барои шумо биёрам, то шумо оташ афрӯхта, аз газанди сармо худро гарм нигоҳ доред. Чунин суҳанҳоро Мӯсо (а) гуфту ба тарафи рӯшноӣ қадам гузошт...

فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ

رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾

Фа ламма ҷааҳа нудия ам бурика ман фи-н-нари ва ман Ҳавлаҳа ва субҳаналлоҳи Рабби-л-ъаламин. 8.

8. Пас, чун ба оташи расид, ба ӯ нидо дода шуд, ки касеро, ки дар оташи аст ва касеро, ки атрофи вай аст, баракат дода шуд ва покӣ Худойрост, ки (Ў) Парвардигори оламҳост.

Чун Мӯсо (а) ба назди шуълае, ки ба гумонаш оташ аст, расид, дид, ки он оташ дар канори дарахтасту оташи оддӣ нест, балки торафт шуъои он зиёд шуда истодааст, аммо дарахтро намесӯзонад, баръакс дарахт торафт сабзишу нашъу намояш зиёд мешавад, дар ҳайрат монд. Чун сари худро ба сӯйи осмон баланд кард, ба ногоҳ дид, ки нури он оташ ба авҷи осмон расидааст. Фаҳмид, ки он оташ не, балки танҳо як нур аст. Ҳамзамон аз ҷониби боло, аз ноҳияи кӯҳи Тур нидое шунид, ки касе ки дар оташ аст ва касе ки атрофи он оташ аст, ҳуҷаставу муборак гардид. Яъне Мӯсо (а) ва касоне (фариштагоне) ки атрофии ӯянд мубораканд. Мӯсо (а) аз мушоҳидаи он манзара ба шигифт омад. Дар охири оят Худованд фармуд, ки покӣ Худойрост, ки Ў Парвардигори оламҳост...

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

يَمُوسَىٰ إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

Йа Мӯсā иннаҳӯ аналлоҳу-л-Ъазизу-л-Ҳаким. 9.

9. «Эй Мӯсо, ҳаройина, ман Худои голибу боҳикмат ҳастам!

Баъд аз он ки Мӯсо (а) аз тарафи боло садое шунид, бори дигар Мӯсо (а) нидои дигаре ҳам шунид, ки Худованд гуфт, ки эй Мӯсо! Ман Худои азизу ҳакимам ва манам, ки бо ту дар сухан шудам. Дар ривоятҳо омадааст, ки чун Мӯсо (а) он садои аввалро шунид, гуфт: «Парвардигоро! Чӣ касе ҳаст, ки маро нидо мекунад?». Дар посух Худованди раҳмон гуфт, ки **ин манам Худои азизу ҳаким, ки бо ту дар сухан шудам, на шӯълаи оташ ва на он дарахти сабз.** Пас аз шунидани ин суханҳо тамоми шакку тардид аз Мӯсо (а) дур шуд. Хитоби Худованд ба Мӯсо (а) дар ояти зер идома дорад.

وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَءَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ

يَمُوسَى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا سَخَافُ لَدَى الْمَرْسُلُونَ ﴿١٠﴾

**Ва алқи ʿасок. Фа ламма раāхā таҳтаззу ка аннаҳā ҷāнну-
в валла мудбира-в ва лам юʿаққиб. Йā Мӯсā лā тахаф
иннӣ лā яхофу ладайя-л-мурсалун.10.**

**10. Ва бияфган асои худро!». Пас, чун дид, ки асо мечунбад, гӯё
вай мор аст, рӯй бигардонид пуштдода ва бознагаишт. (Гуфтем):
«Эй Мӯсо, матарс, ҳаройина, Пайгамбарон назди Ман
наметарсанд.**

Дар он ҳолате, ки Мӯсо (а) назди дарахт буд, то ин ки бо муъҷизаҳо ошно шавад ва ба онҳо унс пайдо кунад, Худованд ба Ӯ (а) гуфт, ки эй Мӯсо, асои худро ба Замин бияфган (парто!). Чун Мӯсо (а) асои худро ба Замин партофт, баногоҳ асои Мӯсо (а) дар чунбиш даромаду ба море табдил шуд. Мӯсо (а) дид, ки асояш мисли мори сафедасту дар ҳаракатасту мечунбад. Гӯё он мор ба вай ҳамла мекарда бошад, тарсиду ҳатто пушти сари худ нигоҳ накарда, рӯ ба гурез овард. Худованди раҳмон ба Мӯсо (а) нидо кард, ки эй Мӯсо, аз мору осеби ӯ натарс, зеро касонеро ки чун ту дар сифати пайғамбарӣ фиристодам, ба ғайри Ман, аз ҳеҷ чиз наметарсанд, Ту низ аз мор натарс! Барои маълумоти бештар ба ояти 31-уми сураи «Қасас» муроҷиъат шавад.

Ҳоло бо таври истисно Худованд дар ояти зер чунин гуфтааст:

إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾

**Илла маъ ẓалама ʃумма баддала ҳуснаъ баъда сӯиъ фа
иннӣ Ғафӯру-р-Раҳӯм. 11.**

**11. Магар касе, ки ситам карда бошад ва баъд аз бадӣ ивази он
некие карда бошад, пас, ҳаройина, Ман омӯрзандаву меҳрубонам.**

Аз мазмуни ҷузъи охири ояти қаблӣ истифода шуд, ки дар назди Худованд ғайр аз пайғамбарон (а) дигар ҳеҷ кас дар амонии том нест. Барои пайдо шудани иртиботи ин оят ба ояти қаблӣ муфасссирон гуфтаанд, ки аз Худованд шахсоне ҳафв мебаранд, ки ситамгар буданд, локин онҳо тавбаи насӯҳ карданд ва корҳои бадашонро ба корҳои некӯ ва писандида иваз намуда гузаштаро ҷуброн карданд, Худованд барои онҳо омӯрзандаву меҳрубон аст.

Насафӣ (соҳиби тафсир) гуфтааст, ки ояти мазкур чун ишораи кинояви ба кори Мӯсо (а) аст, ки ӯ (а) дар овони ҷавонӣ ба тарафдории гурӯҳи худ, шахси қибтие (тарафдори Фиръавн)-ро бо як зарба ҳалок сохт, сипас аз кори худ пушаймон шуда гуфт: «Парвардигоро! Ман бар худ ситам кардам, пас маро биёмӯрз!». Худо ҳам ӯ (а)-ро афв кард. Барои маълумоти бештар ба ояти 16-уми сураи «Қасас» муроҷиъат шавад. Ояти зер ишора ба муъҷизаи дувуми Мӯсо (а) аст, ки дар он асно Худованд ба ӯ (а) арзонӣ дошт.

وَأَدْخَلَ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجَ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَىٰ

فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾

Ва адхил ядака фӣ ҷайбика тахруҷ байзӯа мин ғайри сӯъ. Фӣ тисъи айъатин илā Фиръавна ва қавмиҳ. Иннаҳум кәнӯ қавман фāсиқин. 12.

12. Ва дасти худро ба гиребони худ дарор, то бе ҳеч айб сафедшуда берун ояд, бо ин ду нишона, ки дар нӯҳ нишона дохиланд, ба сӯи Фиръавну қавми ӯ бирав! Ҳаройина, онҳо гурӯҳи фосиқанд».

Дар он аснoе ки Мӯсо (а) назди дарахти нур истода буд, Худованд ба ӯ (а) гуфт, ки ай Мӯсо, дасти худро дар гиребони пирохани худ дохил кун, то он сафеду нуронию дурахшоншуда, бе ягон айбе берун ояд. Чун Мӯсо (а) дасти худро дохили гиребони перохани худ кард ва онро берун кашид, на ин ки пес шуда ё ягон офате ба дасти ӯ (а) расида бошад, балки дид, ки дасташ гӯё порae аз Моҳасту монанди барқ медурахшад, Сипас, Худованд, чанд муъҷизаи дигарро ба ӯ (а) ваъда дода гуфт, ки эй Мӯсо (а), ин ду муъҷиза дохили он нӯҳ муъҷизаанд (яъне ҳафт муъҷизаи дигар ба Мӯсо (а) ваъда шуд, ҳамроҳи онҳо ба сӯи Фиръавну қавми ӯ, ки қавми фосиқанд, бирав, онҳоро ба роҳи ҳақ, (Худои якка ва ягонро парастидан) даъват кун. Бо истифода аз ояти 101-уми сураи «Исро» ва ояти 130-уми сураи «Аъроф» муъҷизаҳои боқимонда инҳоянд: 1). Шикофта шудани дарё; 2). Тӯфони малах; 3). Тӯфони шабуш, 4). Зиёд шудани қурбоқа; 5). Дигаргун шудани оби дарёи Нил ба шакли хун; 6). Қаҳтӣ; 7). Коста шудан дар киштзорҳо (хушксолӣ).

Хулоса, чун фиръавниён аз омадани ин балоҳо ба танг меомаданд, ба домани Мӯсо (а) чанг мезаданд, то ӯ (а) аз Худованд дафъи ин балоҳоро дархост кунад. Қиссаи Мӯсо (а) ва

муъчизаҳои ӯ (а) ҳар кадом дар мавзеи худ эзоҳи хосе доранд. Валлоҳу аълам.

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ ءَايَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾

Фа ламма ѓаатҳум айātунā мубсиратан қолу ҳазā сиҳру-м мубин. 13.

13. Пас, он гаҳ, ки нишонаҳои равшанишудаи Мо ба онҳо омад, гуфтанд: «Ин сеҳри зоҳир аст».

Аз мазмуни ояти қаблӣ фаҳмида шуд, ки Мӯсо (а) аз тарафи Парвардигор бо қавитарин силоҳ (муъчиза) мусаллаҳ шуд ва бо иҷозаи Парвардигор, чуноне ки ояти мазкур ишора дорад, ба суроғи Фиръавну қавми саркаши ӯ, ҳамроҳи бародараш Ҳорун (а) рафт. Чун онҳо корнамоиҳои Мӯсо (а)-ро ва муъчизаҳои ошкори ӯ (а)-ро медиданд, бо вучуди ин ки онҳо ба сеҳр ҳеҷ шабоҳат надоштанд, дар ивази ин, ки имон оранд, баръакс гуфтанд, ки кори Мӯсо (а) ошкоро сеҳру сеҳргарист, меҳоҳад бо сеҳри худ, ватану давлатро аз дасти мо рабояд. Шахсони мутаъассиб ва гумроҳ доимо барои садди роҳи дигарон шудан чунин тӯҳматҳоро бар анбиё (а) ва пайравони ростини онҳо мезаданд. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

Ва ҷаҳаду биҳā вастайқанатҳā анфусухум ҷулма-в ва ӯлуввā. Фанъур кайфа кāна ѓақибату-л муфсидин. 14.

14. Ва аз рӯи ситамгарӣ (такаббур) инкори он карданд ва (ҳол он ки) дилҳои онҳо онро бовар дошт. Пас, бингар, ки охири кори муфсидон чӣ гуна буд!

Аз назди дарахт то шаҳри Миср рафтани Мӯсо (а) чанд муддат гузашт, Худо худаш доност. Ҳоло Худованд аз ҳоли фиръавниён хабар додааст, ки чун Мӯсо (а) муъчизаҳои худро ба Фиръавну атрофиёнаш нишон дод, онҳо бо дилҳояшон тасдиқ карда, яқин донистанд, ки инҳо дар ҳақиқат муъчизаҳои Илоҳиянд. Аммо аз сабаби он ки онҳо золим буданду худро бузург меҳисобиданд, кибру ғурурашон нагузошт, ки имон оранду Мӯсо (а)-ро ҳамчу Пайғамбари Худо қабул кунанд.

Худованд дар давоми ин оят гуфт, ки эй Муҳаммад (с), пас, бингар анҷоми кори шахсони фасодкор чӣ гуна буду чи шуд! Натиҷаи кори онҳо дар дигар сураҳо батафсил омадааст.

Дар оятҳои зер аз Довуд (а) ва писари ӯ (а), яъне Сулаймон (а) сухан меравад.

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَىٰ

كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾

Ва лақад āтайнā Дāvуд ва Сулаймāна ъилмā. Ва қола-л-ҳамду лиллāҳи-л-лазū фаẓẓаланā ъалā каџири-м мин ъибāдиҳи-л-муъминин. 15.

15. Ва ҳаройина, Довуд ва Сулаймонро илм додем ва гуфтанд:
«Ситоиш он Худойрост, ки моро бар бисёре аз бандагони муъмини Хеш фазл дод».

Худованд дар ин оят сухани худро бо қасам ба Зоти Худ таъкид карда гуфтааст, ки валлоҳи қасам, ки дар ҳақиқат Мо ба пайғамбарони Худ, Довуд (а) ва фарзанди ӯ Сулаймон (а) илми васеи дунё ва охиратро арзонӣ доштем. Аз он ҷумла, бо паррандагон ва мӯрчагон, чаҳорпоён сухан гуфтани фаҳмидани забони онҳоро ва ҳамчун илми мусаххар (тобеъ) сохтани инс, ҷин, шайтонҳо (дев)-ро ба онҳо омӯзондем. Илова бар ин, ҳардуи онҳоро сазовори мартабаи пайғамбарӣ донистем, ҳамчу неъмат аз фазли Худ онҳоро подшоҳ гардонидем. Дар ивази он чӣ Худованд ба онҳо ато карда буд, ин ду абармарди бузург ба ҳамду сано ва ба шукронаи Парвардигор машғул шуда гуфтанд, ки ҳамду сано ва сипос он Худоерост, ки моро бо пайғамбарӣ ва подшоҳӣ фазл доду мартабаи моро нисбат ба бисёре аз бандагони муъмини Худ зиёда гардонид.

Барои маълумоти бештар ба ояти 20-уми сураи «Сод» ва ба ояти 79-уми сураи «Анбиё» муроҷиъат шавад.

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عِلْمَنَا مَنَظِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا

مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا هُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

**Ва вариша Сулаймону Давуд. Ва қола йа айюҳа-н насу
уллиманна мантиқа-т-тайри ва утинна мин кулли шайъ.
Инна ҳазза ла ҳува-л фазлу-л-мубин. 16.**

**16. Ва ворис шуд Сулаймон Довудро ва гуфт: «Эй мардум, моро
гуфтори мургон омӯхта шуд ва аз ҳар неъмате моро дода шуд,
ҳаройина, ин фазли зоҳир аст».**

Ривоят шудааст, ки Довуд (а) хело фарзандҳои бисёр дошт. Сулаймон (а) дар мерос бурдан аз молу мулки падар бо бародарони худ баробар буд. Аммо бо иттифоқи муфасссирон, он меросе, ки дар ин оят зикр шудааст, илми Довуд (а) аст, ки Худованд онро танҳо насиби Сулаймон (а) гардонид. Дар ин оят Худованд гуфтааст, ки Сулаймон (а) вориси Довуд (а) шуд. ӯ (а) аз падари худ пайғамбарӣ, илм, подшоҳиро мерос бурд. Табиист, ки барои мардумро ба роҳи рост даъват кардан илму ҳикмат лозим аст, Сулаймон (а), ки бо иродаи Парвардигор аз падари худ инро омӯхта буд, барои изҳори шукри неъматии Парвардигор, ба мардум гуфт, ки эй мардум! Ба ман фаҳми забони паррандагон омӯхта шуд. Яъне Худованд ба Сулаймон (а) неъматии махсусе дода буд, чуноне ки паррандагон ҳамдигарро мефаҳманд, забони паррандагонро мефаҳмид. Сипас, бори дигар Сулаймон (а) ба мардум гуфт, ки аз ҳама чизҳое, ки мавриди ниёз ва сабаби фазилати инсон аст, ба мо дода шуд. Аз он ҷумла, пайғамбарӣ ҳикмат, молу ҳукумати подшоҳӣ, мусаххар шудани ҷину инсу паррандагону бод, ҳайвонҳои ваҳшию ҷаҳорпоён ва он чӣ дар миёни Осмону Замин аст. Албатта, ин аз ҷониби Парвардигор, фазлу марҳамати ошкор аст, ки ба ғайри ман ба ҳеҷ кас насиб нашудааст.

Хулоса, Сулаймон (а) бо номбар намудани неъматҳои Парвардигор ба шукронаи Худованд машғул шуд.

وَحِشْرَ لِّسْلِيمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٦﴾

**Ва ҳушира ли Сулаймана ҷунудуҳу мина-л-ҷинни ва-л-
инси ва-т-тайри фа ҳум узаъун. 17.**

**17. Ва барои Сулаймон лашкароҳи ӯ аз ҷин ва инс ва мургон гирд
оварда шуд, пас, ин ҷамоат баъзеро то расидани баъзеи дигар
бозистода мекарданд.**

Сулаймон (а) подшоҳи рӯии олам набуд, то тамоми мардум лашкару сарбози ӯ (а) бошанд. Чунон ки аз оятҳои баъдӣ маълум мешавад, барои ӯ (а) сарзамини шаҳри Яман баъд кашф шуд. Яъне ӯ (а) дар қаламравӣ давлати падари худ (Довуд (а)) подшоҳӣ

дошт. Ба ҳар сурат, Худованд дар ихтиёри Сулаймон (а) сарбози бисёре аз чинҳо, инсонҳо ва аз паррандагон қарор дода буд. Чун ба сафаре мебаромад, танзимгарони лашкар сафи он сарбозонро ба тартиб дароварда, аввал инсҳо (инсонҳо), баъд чинҳо ва баъд паррандагон назди Сулаймон (а) сафи худро меоростанд. Агар сафе пештар мерафт, барои риёяи тартиб онҳоро боз медоштанд, то ин ки сафи охир ба сафи аввал пайванд шавад. Агар ҳаво гарм мешуд, паррандагон бо болҳои худ болои онҳо давр мезаданду соя меафганданд.

Хулоса, чуноне ки аз ояти зер маълум мешавад, тарзи давлатдории Сулаймон (а) тарзи пешрафтаи он давра замон буд.

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا

مَسْكَنَكُمْ لَا تَحْطَمَنَّكُمْ سُلَيْمَنُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

Ҳаттā изā атав ъалā вāди-н-намли қолат намлату-й йā айюҳа-н-намл-удхулū масāкинакум лā яҳтимааннакум Сулаймāну ва чунудухū ва ҳум лā яшъурун. 18.

18. То вақте ки чун ба майдони мўрчагон расиданд, мўрча гуфт: «Эй мўрчагон, ба хонаҳои худ дароед, то Сулаймон ва лашкариҳои ӯ надониста шуморо дарҳам нақўбанд!».

Дар яке аз сафарҳо, Сулаймон (а) ҳамроҳи сипоҳу сарбозони худ, итифоқо, аз водие бояд мегузашт, ки дар он мўрчаҳо зиндагонӣ доштанд. Мўрчае (малика - подшоҳи онҳо) дид, ки ногузир лашкари Сулаймон (а) аз макони онҳо мегузарад. Шитобон рафту ҷамиъи мўрчагони он ҷо бударо бо хитоб огоҳ сохта ба онҳо гуфт, ки эй мўрчагон, ба хонаҳои худ дохил шавед, то Сулаймон (а) ва лашкариёнаш нодида ва надониста бо қадамҳо ва ё бо сумҳои чаҳорпоёни худ шуморо дар ҳам нақўбанд! Аз мазмуни ин оят истифода мешавад, ки ҳатто дар муносибат бо мўрчагон, адолати Сулаймон (а) зоҳиру ошкор буд. Зеро маликаи онҳо гуфт, ки эй мўрчагон фаҳмед, ки онҳо аз вучуди шумо огоҳӣ надоранд. Агар хабар медоштанд, ки дар ин майдон мўрчаҳо сукунат доранд, шуморо поймол намекарданд (ёдовар мешавем, ки номи сураи мазкур аз ҳамин оят гирифта шудааст). Аз мазмуни ин оят фаҳмида мешавад, ки онҳо (яъне мўрчагон) аз ҳафву хатар, якдигарро огоҳ карда метавонанд. Шояд ин муъҷизае аз муъҷизаҳои Сулаймон (а) буд, ки Худованд ба ӯ (а) арзонӣ дошт. Валлоҳу аълам.

فَتَبَسَّمْ ضَاحِكًا مِّنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي
أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي

بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿١٩﴾

**Фа табассама зӯҳика-м миғ қавлиҳа ва қола Рабби
авзиғнӣ ан ашкура ниғматака-л-латӣ анғамта ғалайя
ва ғала вәлидайя ва ан ағмала сӯлиҳан тарзӯҳу ва
адхилнӣ би раҳматика фи ғибәдика-с-сӯлиҳин. 19.**

**19. Пас, (Сулаймон) аз гуфтори мӯрча табассум кард ва гуфт:
«Эй Парвардигори ман, маро илҳом деҳ, ки шукри ин неъматӣ Ту
кунам, ки бар ман ва ба падару модари ман инғом кардаӣ ва маро
илҳом деҳ, ки кирдори шоистае, ки ба он хушнуд шавӣ, ба ҷо орам
ва маро ба раҳмати Худ дар зумраи бандагони шоистаи Хеш
дарор».**

Чун Сулаймон (а) сухани мӯрчаро шунид ва маънои сухани
онро фаҳмид, аз рӯйи тааҷҷуб, оғози ханда (табассум) кард. Дар
он ҳангом аҷоиб ҳолате ба ӯ (а) рух дод ва дарҳол шукрона карду
рӯ ба даргоҳи Худовандӣ оварда гуфт, ки Парвардигоро! Ба ман
илҳом кун ва тафвиқам деҳ, то барои он неъмате, ки бар ману
падару модари ман арзонӣ доштаӣ, сипосгузор бошам.

Парвардигоро! Ба ман тафвиқ ато кун, то ин ки кирдору
амалҳои шоистаеро анҷом диҳам, ки онро биписандию аз ман
хушнуд шавӣ ва маро дар зумраи бандагони солеҳат маҳшур (аз
нав зиндагардонӣ) ва ҳамроҳи онҳо дохили Биҳишт гардонӣ.

Сипас, Сулаймон (а) ба сипоҳи худ, то ин ки ҳамаи онҳоро аз
назар гузаронад, фармуд сафҳои худро ораста кунанд.

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهَدْيَ أَمْ كَانَ مِنْ

الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾

**Ва тафаққада-т-тайра фа қола ма лия лә ара-л-худҳуда
ам кәна мина-л-ғәйбин. 20.**

20. Ва аҳволи мургонро бозчуст, пас гуфт: «Чист моро, ки худҳудро намебинам? Ё ин, ки аз ғоибшудагон ҳаст?

Сулаймон (а) ба мураттибони сипоҳи худ фармуд, то ин ки сафҳои лашкарро тартиб диҳанд. Чун Сулаймон (а) ба сафи паррандагон расид, дид, ки худҳуд дар байни онҳо нест. Ӯ (а) мисли дигар қумандонҳо асабонӣ нашуд, доду фарёд накарда, бо як оромӣ ба сарлашкарҳои худ гуфт, ки чӣ шудааст маро, ки худҳудро намебинам, ё дар асл ӯ дар байни лашкар набуд?

Хулоса, ҳама фаҳмиданд, ки худҳуд бе иҷозаи сардори худ ғайб задаст, мумкин узре дошта бошад. Агар узре надошта бошад, бояд барои тартиби сарбозон, то ин ки онҳо низ даст ба чунин нофармонӣ назананд, ўро ҷазои сазовор дода шавад.

Сипас, Сулаймон (а) бо як оҳанги шадид гуфт...

لَا عَذَابَ لَهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْنَحُ نَهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِي بِسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢٠﴾

Ла уъаззибаннаҳу ʿазабаън шадидан ав ла азбаҳаннаҳу ав ла яътияннӣ би султони-м мубӣн. 21.

21. Ҳаройина, ӯ (худҳуд)-ро уқубати сахт кунам ё албатта, ўро забҳ кунам ё ин ки пеши ман ҳуҷҷати ошкор биёрад».

Бар ҳар сардор воҷиб аст, ки аҳволи раъияти худро ҷустуҷӯ кунад, то аз ҳоли онҳо бохабар бошад. Сулаймон (а) бо лашкари худ аз водии мӯрчагон гузашт, баъди хело роҳ рафтан, ба сахрое расиданд, ташнагӣ болои онҳо ғалаба кард. Худҳуд вазифаи ёфтани обро ба уҳда дошт. Сулаймон (а) дид, ки худҳуд нест, ўро ваъид ба азоби сахт карда гуфт, ки чист моро, ки худҳуд ҳамроҳи мо нест, ман ўро дар байни лашкар надида истодаам? Чаро ӯ имрӯз ҳамроҳи мо нест?! Агар ўро пайдо кунам, ўро азоби сахт (зиндон мекунам), ё ўро забҳ мекунам ё барои узр гуфтаниш далелҳо ва ҳуҷҷатҳои возеҳу ошкор пешниҳод кунад. Локин ба ҳар сурат худҳуд, чуноне ки ояти зер ишора дорад, дар хизмати Сулаймон (а) қарор дошт.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تَحِطْ بِهِ، وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ

بَنِي يَاقِينَ ﴿٢١﴾

Фа макаша ғайра баъиди фақола аҳатту би ма лам туҳит биҳи ва ҷиътука мин сабаи-и яқин. 22.

22. Пас, (ҳудҳуд) начандон диранг кард, пас гуфт: «Чизеро фаро гирифтаам, ки ту онро фаро нагирифтаӣ ва пеши ту аз қабилаи «Сабо» хабари яқинро овардам.

Баъди дар бораи ҳудҳуд сухан кардани Сулаймон (а) чандон вақте нагузашт, ки ҳудҳуд пайдо шуд ва аз рафти кор фаҳмид, ки Сулаймон (а) аз ғоиб шудани ӯ дар ғазаб аст. Узргӯён барои беайб нишон додани худ, эътибори Сулаймон (а)-ро ба сӯи сухани худ ҷалб намуда гуфт, ки эй Сулаймон (а), дар ин чанд муддате, ки ман ғайб задам, аз кори муҳимме хабардор шудам, ки то ҳол на шумо ва на лашкариёни шумо аз он хабардор набудаед! Ман ҳоло аз шаҳре, ки Сабо ном дорад ва тобеъи Яман аст, омадам. Сипас, оид ба он чи ки дар он шаҳр мушоҳида кардаву дида буд, чуноне ки ояти зер ишора дорад, сухани худро идома дода гуфт...

إِنِّي وَجَدْتُ أُمَّرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ

Иннӣ ваҷаттумраатан тамликуҳум ва ўтият мин кулли шай-иё ва лаҳа ъаршун ъаъзим. 23.

23. Ҳаройина, ман ёфтаам, ки бар онҳо зане подшоҳӣ мекунад ва аз ҳар неъмате ўро дода шудааст ва ўро тахти бузурге ҳаст.

Сипас, ҳудҳуд дар давоми сухани худ аз аҷоиботе, ки дар шаҳри Сабо дида буд, ба Сулаймон (а) нақл карда гуфт, ки яке аз аҷоиботе, ки ман дидам, ин аст, ки зане ба номи Билқис маликаи (подшоҳӣ) онҳост ва ӯ аз ҳама чизе, ки мавриди наёзи шоҳон аст, бархурдор аст. Ҳамчунин тахти хело бузург дорад. Таърихшиносон гуфтанд, ки Билқис духтари шоҳи шаҳри Сабо Шарҳабил буд, ҷуз вай фарзанди дигаре надошт. Вақто ки шоҳ аз олам гузашт, мардум ба ҷои падар Билқисро маликаи худ интихоб карданд. Ривоят шудааст, ки қасри Билқис хело баланд буд, тарафи шарқии он дорои сесаду шаст тоқ буд ва ҷониби ғарбии он низ сесаду шаст тоқ дошт. Меъморон он қасрро чунон бо диққат сохта буданд, ки ҳаррӯз аз як тоқ Хуршед тулӯъ мекард ва аз тоқи муқобили он гуруб мекард, онҳо субҳу шом хуршедпарастӣ мекарданд.

Дар идомаи сухани ҳудҳуд омадааст, ки...

وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ

أَعْمَلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾

**Ваҷаттуҳа ва қавмаҳа ясҷудуна ли-ш-шамси мин
дуниллаҳи ва зайяна лаҳуму-ш-шайтону аъмалаҳум фа
саддаҳум ъани-с-сабили фа ҳум ла яҳтадун. 24.**

**24. Ёфтаи ки ӯ ва қавми ӯ ба ғайри Худо Хуршедро сачда
мекунад ва шайтон барояшон кирдорҳояшонро оростааст, пас,
онҳоро аз роҳ (-и ҳидоят) боздоштааст, пас, онҳо роҳ
намеёбанд,**

Дар идомаи сухани худ, худҳуд ба Сулаймон (а) гуфт, ки
дидам дар назари он қавм шайтон кирдорҳояшонро чунон зинат
додааст, ки ба ғайри Худои ягона (ҳатто подшоҳ низ Хуршедро)
сачда мекунад ва то ҳол роҳи ҳидоятро наёфтаанд. Дин чист,
ҳидояту тавҳид чист, намедонанд.

Сипас, худҳуд суханашро идома дода гуфт:

أَلَا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي تُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا

تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾

**Алла ясҷуду лиллаҳи-л-лази юхричу-л хаб-а фи-с-
самавати ва-л-арзи ва яъламу ма тухфуна ва ма
туълинун. 25.**

**25. то (онҳо) сачда накунад барои он Худое, ки пӯшидаеро, ки
дар осмонҳо ва Замин аст берун меорад ва он чӣ пинҳон медоред
ва он чӣ ошкор мекунад, медонад.**

Худҳуд ба суханҳои худ илова намуда гуфт, ки шайтон дар
назарашон роҳу равиши ботилро чунон оростааст, ки онҳо то ҳол
Худовандеро, ки он чизҳои дар осмонҳо ва Замин махфибударо
(чун боронро аз Осмон ва растаниҳоро аз Замин) берун меорад ва
ҳар чиро ки ошкор мекунад ё пинҳон мекунад, медонад, сачда
намекунад. Бо ибораи дигар: худҳуд ба Сулаймон (а) савол дод,
ки чаро онҳо ба Хуршед сачда мекунад ва Худованди холиқу
мудаббиру бузург, ки аз ҳама чизҳои махфӣ ва ошкори дар
осмонҳо ва Заминбуда бохабар аст, сачда намекунад?

Хулоса, худҳуд вазифаи худро назди Худованд шинохтааст,
аммо қавми Сабо нашинохтаанд. Яъне ақидаи онҳо мисли ақидаи

як паррандаи кӯчак набудааст. Эй кош, инсонҳо мисли Сулаймон (а) забони паррандагону ҳайвонҳоро мефаҳмиданд, то панду насиҳати ғоиданокеро аз онҳо мешуниданд.

Лозим ба ёдоварист, ки ояти мазкур, яке аз оятҳои саҷда аст. Шахсе онро тиловат кунад, ё шунавад бар ӯ як саҷда воҷиб мешавад.

Ояти зер, валлоҳу аълам, давоми саволи Ҳудҳуд аст.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾

Аллоҳу лā илāҳа иллā Ҳува Раббу-л-Ъаршил ъаъзим. 26.

26. Худо Он аст, ки ҳеҷ маъбуде барҳақ гайри Ӯ нест,

Парвардигори Арши бузург аст».

Дар поёни сухани худ ҳудҳуд ҳаргуна навъи ширкро рад намуда ба тавҳиди Убудияту (Илоҳ будан) Рубубият (Парвардигор будан) сухани худро таъкид ва иқрор намуда гуфт, ки охир ба гайри Аллоҳи ягона, дигар зоте сазовори ибодат нест-ку! Соҳибу Парвардигори Арши бузург ягона Аллоҳтаъолост-ку! Чаро маликаи шаҳри Сабо ва қавми ӯ офтобро саҷда мекунанд?

Хулоса, ҳудҳуд назди Сулаймон (а) хабарҳои муҳимро гуфт ва суханашро ба охир расонд. Имом Аҳмад, Абудовуд ва Ибни Моҷа (р) бо исноди саҳеҳ ҳадисеро аз Абӯҳурайра (р) ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ (с) аз қатли чаҳор ҷондор наҳй карданд. *Ҳудҳуд, мӯрча, занбӯри асал, сард* (навъи парранда).

Хулоса, Сулаймон (а) аз шунидани суханҳое, ки бадани инсонии муваҳҳидро дар ларза медароранд, андешид, ки чи кор кунад? Суханҳои ҳудҳудро қабул кунад ё не? Оё ҳудҳуд барои айби худро пӯшонидан ингуна суханҳоро аз назди худ бофтааст? Оё ӯ метавонад ингуна суханҳои ҳайратоварро аз назди худ бофта бошад? Сулаймон (а) он илмеро, ки Худованд ба ӯ (а) арзони дошта буд, ба кор бурда...

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾

Қола сананъзуру асадақта ам кунта мина-л-каъзибин. 27.

27. Сулаймон гуфт: «Хоҳем дид, оё рост гуфти ӯ аз ҷумлаи дурӯғгӯён ҳастӣ.

Худованд дар ин оят аз ҷониби Сулаймон (а) бо забони Расули худ - Муҳаммад (с) ба мо хабар додааст, ки вақто ки ҳудҳуд аз аҳли Сабо ва маликаи он ба Сулаймон (а) хабар дод, Сулаймон (а) бо тафаккури бо тадаббур гуфт, ки мо ҳоло мебинем ва таҳқиқ мекунем, оё дар он хабаре ки ту назди мо овардай, ростгӯй ҳастӣ ё

аз ваъиди ман тарсидию барои халосии худ мисли дигар дурӯғгӯён чунин суханҳои дурӯғро мегӯи! Барои зиммдорон ояти мазкур то узри раъиятро бипазиранд ва дар муохазаи онҳо шитоб накунад, дарси ибрат аст. Дар ҳадиси шариф омадааст: **«Назди ҳеҷ кас монанди Худои азза ва ҷалла узр гуфтан дӯстошташудатар нест. Локин Худованд китобҳояшро нозил кард ва Пайгамбаронашро фиристод».** (Дигар узре боқӣ намонд).

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад. Яъне Сулаймон (а) ба ҳудҳуд гуфт:

أَذْهَبَ بِيَكْتَبِي هَذَا فَأَلْقَاهُ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّى عَنْهُمْ فَأَنْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

**Изҳаб би китāбӣ ҳāзā фа алқих илайҳим сўмма тавалла
ъанҳум фанъур mā зā ярчиъун. 28.**

28. Ин номаро бибар, пас, онро ба сӯи онҳо бияндоз, боз рӯ аз онҳо бигардон, пас, бингар чӣ ҷавоб бозмедиханд».

Сипас, Сулаймон (а) номаи кӯтоҳу пурмазмуне навишт ва аз мазмуни он ҳеҷ касро огоҳ насохт ва ба ҳудҳуд номаро дод ва гуфт, ки ин номаи маро бибару назди онҳо бияфган, сипас баргарду дар гӯшае таваққуф кун ва бубин, то онҳо чӣ аксуламале нишон медиҳанд. Чун ҳудҳуд номаро бурд, дар қасри Билқис дохил шуд, онро (номаи Сулаймон (а)-ро) ба сӯяшон афганд ва худ дар гӯшае нишаст ва ба суханҳои Билқис гӯш андохт, то ӯ чӣ мегӯяд. Давоми қиссаро ояти зер идома медиҳад.

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾

**Қолат йā айюҳа-л-малау иннӣ улқия илайя китāбун
карим.29.**

29. (Билқис) гуфт: «Эй ҷамоъати ашроф! Ҳаройина, ба сӯи ман номаи гиромӣ андохта шуд.

Чун маликаи Сабо Билқис мактуберо, ки аз тарафи Сулаймон (а) ба воситаи ҳудҳуд фиристода шуда буд, гирифт, онро кушода хонд, аз мазмуни он бохабар шуд. Қаблан, ки овозаи Сулаймон (а)-ро шунида буд ва ҳоло аз мазмуни нома огоҳ шуд, пай бурд, ки барои тасарруфи сарзамини ӯ Сулаймон (а) тасмими ҷиддӣ дорад, дар андеша фуру рафт. Сипас, шахсони барӯманди худро даъват кард ва барои маслиҳат рӯй ба онҳо оварда гуфт, ки эй бузургони мамлакатаи ман, ин масъала ҷиддист. Номаи арзишманде ба сӯи ман афганда шуд.

Хулоса, Билқис номаи Сулаймон (а)-ро бо се далел гиромӣ дошт. 1. Тасмим гирифт то Сулаймон (а)-ро бузург ҳисобад. 2. Номаи ӯ (а) паём ва суханҳои нақӯ дошт. 3. Чуноне ки дар ҳадиси шариф омадааст, номаи ӯ (а) мӯҳр дошт. Дар мазмуни ҳадиси шариф омадааст: **“Каромат ва бузургии нома дар мӯҳри ӯст.”** Аз ҳамин ҷиҳат, Расулаллоҳ (с) барои худ хотаме сохт, ки дар нигини он калимаи Тавҳид нақш шуда буд. Ояти зер ин қиссаро идома медиҳад.

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Иннаҳу миъ Сулаймāна ва иннаҳу Бисмиллаҳи-р-Раҳмāни-р-Раҳим. 30.

30. Ҳаройина, ин нома аз ҷониби Сулаймон аст ва ҳаройина, ин нома бо номи Худованди бахшандаи меҳрубон аст.

أَلَّا تَعْلَمُوا عَلَىٰ وَاتُونِ مُسْلِمِينَ

Алла таълӯ љалайя ваътунӣ муслимӣн. 31.

31. -Бар ин мазмун, ки бар ман такаббур макунад ва фармонбардор шуда, пеши ман биёед!

Сипас, малика (подшоҳ)-и шаҳри Сабо назди бузургони атрофи худ ба хондану фаҳмонидани мазмуни номаи Сулаймон (а) пардохта гуфт, ки ин нома аз Сулаймон ба сӯи мо фиристода шудааст. Дар он навишта шудааст, ки «Бисмиллоҳи-р-Раҳмони-р-Раҳим» (Ба номи Худованди бахшандаву меҳрубон.) Тавсияи ман барои шумо ин аст, ки дар баробари ман (Пайғамбари Худо), гарданкашӣ ва такаббур накарда, таслими ҳақ шаведу мусалмон шуда, ба ҳузури ман оед! Малика суханагро давом дода...

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرٍ مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّىٰ

تَشْهَدُونَ

Қолат йā айюҳа-л малау афтунӣ фӣ амрӣ мā кунту қотӣъатан амран ҳаттā ташҳадун. 32.

32. (Билқис) гуфт: «Эй ҷамоъати ашроф! Дар тадбири қорам Маро ҷавоб диҳед, то вақте, ки шумо пеши ман ҳозир нашудед, ман, файсалакунандаи ҳеч қор набудам».

Малика роҳеро пеш гирифт, ки оқилона буд. Яъне дар аввал ба мазмуни мактуби Сулаймон (а) ошно шуд. Сипас, арбоби давлатиро назди худ хонд ва хост андешаи онҳоро гирад. Гуфт, ки эй мушовирон, он чи дар маънои мактуб буд, шумо фаҳмидед, ҳоло ба ман чӣ маслиҳат медиҳед? Ман ҳеҷ кори муҳимро бе маслиҳати шумо худсарона анҷом надодаам.

Хулоса, Билқис дар машварати худ чуноне ки ояти зер ишора дорад, комёб шуд.

قَالُوا خُنُّ أَوْلُوا قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا

تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾

Қолу наҳну улӯ қуввати-в ва улӯ баъсин шади-ди-в ва-л-амру илайки фанъури ма зә таъмури-н. 33.

33. Гуфтанд: «Мо дорои тавоноӣ ва нерӯи сахти ҷангӣ ҳастем ва (аммо) кор дар ихтиёри туст, пас, дарнигар, чӣ чиз мефармояд!?».

Баъди машварат ашроф ва мушовирон гуфтанд, ки агар аз мо пурсӣ, мо барои дифоъи Ватан қудрати кофӣ дорем ва марди ҷангӣ низ ҳастем, мо метавонем сарзамини худро ҳимоя кунем. Лекин амр ба ту вобаста аст. Ту ба ягон қароре оӣ, ба мо чӣ фармон диҳӣ, мо итоат мекунем. Бо ҳамин тартиб ашрофи мамлакат дар баробари дастури малика таслим будани худро нишон доданд. Аммо малика ботинан майл ба муқобила ё ҷанг бо ӯ (а) надошт, бинобар ин, дар давоми сухани худ...

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً

وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾

Қолат инна-л мулука изә дахалу қарятан афсадуҳа ва ҷаъалӯ аъиззата аҳлиҳа азиллаҳ. Ва казәлика яфъалун. 34.

34. Гуфт: «Ҳаройина, подшоҳон чун ба деҳа дароянд, онро хароб кунанд ва азизтарин аҳли онро расватарин созанд. Ва ҳамчунин мекунанд.

وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾

**Ва иннӣ мурсилатун илайҳим би ҳадийятин фа
наъзирадум би ма ярчиъу-л мурсалун. 35.**

**35. Ва ҳаройина, ба сӯи онҳо тухфае фиристодам, пас,
бинандаам, фиристодагон ба чӣ чиз бозмеоянд».**

Агарчи ашрофиёни атрофаш ба ҷанг тайёр буданашонро эълон карда бошанд ҳам, локин малика инро ихтиёр накарду тадбири дигаре андешид ва ба онҳо гуфт, ки оё шумо одати подшоҳони бадқаҳрро намедонед, ки агар онҳо ба ҷанг оғоз кунанду дохили деҳае ё мамлакате шаванд, ҳамаро вайрону валангор мекунад ва барои соҳиб шудани он азизтарин мардуми мамлакатро хортарини онҳо мегардонанд ва ҳар шахси оқилеро, ки барои ҳимояи ватан ва барои обрӯи миллат ва номуси зану фарзандони худ алайҳи душмани таҷавузгар мардум ё гурӯҳеро роҳбарӣ карда тавонад, барои сиёсат ва ҳайбати худро по бар ҷо нигоҳ доштан нест мекунад, аз ҷумла шумоёнро! Кори таҷовузгарон ҳамин аст. Ҳоло мо вақт дорем, бояд оқилона рафтор кунем, пеш аз ҳама бояд Сулаймон ва атрофиёнашро биёзмоем, то бидонем, ки Сулаймон подшоҳи оддӣ аст ё пайғамбари Худо. Харобкор аст ё ислоҳкор. Як миллати кӯчакро ба хорӣ мекашонад ё ба иззат мерасонад. Барои инро фаҳмидан аз ҳадяҳо истифода мекунем. Ҳоло ман ҳадяи назаррас ва қобили мулоҳизае барои онҳо мефиристам, то бубинем ки бо фиристодагони ман чӣ муъомила мекунад ва аз тарафи онҳо барои ман чӣ хабар меоранд, зеро нуқтаи заъфи подшоҳон ҳамин аст, ки ҳамеша ба ҳадяҳо алоқаи зич доранд. Агар дидем, ки Сулаймон ба ҳадяҳо таслим мешавад, маълум мешавад, ки ӯ шоҳ аст ва метавонем дар баробари ӯ муқобила нишон диҳем. Агар бинем, ки ҳадяи моро манзур намекунад, маълум мешавад, ки ӯ пайғамбари Худост. Аммо ҳадяи маликаи Сабо барои Сулаймон (а) чӣ буд? Қуръони карим ба мо чизе нагуфтааст. Калимаи ҳадя дар ин ҷо ба шакли накира (ношинос) омадааст, бар калонии он далолат мекунад. Ибни Касир (р) гуфтааст, ки саҳеҳ он аст, ки Билқис зарфи тиллоеро тақдим кардааст.

Валлоҳу аълам.

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَنَ قَالَ أْتُمِدُّونَ بِمَالِ آتَنَ ٱللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّا

ءَاتَاكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بِهَدْيِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾

**Фа ламма қъа Сулаймана қола атумиддунани би мәлиһ
фа ма āтāнияллоҳу хайру-м мим ма āтāкум бал аһтум би
ҳадийятикум тафраҳун. 36.**

36. Пас, чун (он фиристодашуда) пеши Сулаймон омад,
(Сулаймон ба ӯ) гуфт: «Оё моро ба моле кӯмак мекунад? Пас, он
чӣ маро Худо ато кардааст, аз он чӣ шуморо ато кардааст,
беҳтар аст. Балки шумо (ҳастед, ки) бо тухфаи хеш шодмон
мешавед!

أَرْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِنُجُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أَذِلَّةً وَهُمْ

صَغُرُونَ ﴿٣٧﴾

**Ирқиъ илайҳим фа ла наътйяннаҳум би ҷунуди-л лā
қибала лаҳум биҳā ва ла нухричаннаҳум-м минҳā
азиллата-в ва ҳум соғирун. 37.**

37. Бозрав ба сӯи онҳо! Пас, ҳаройина, бар онҳо бо лашкарҳое, ки
онҳоро ба муқобили онҳо тоқат набошад, биёем ва ҳаройина,
онҳоро аз деҳ расвокарда берун кунем ва онҳо хор бошанд».

Ҳукумат ва салтанати пайғамбарӣ нисбат ба ҳукумати шоҳони
золим аз Замин то Осмон фарқ мекунад. Зеро ҳукумати истибдодӣ
мојаи фасод ва хоркардани азизони Худо ва дар атрофи шоҳ ҷамъ
кардани тамаллуққорон (хушомадгӯён)-ест, ки ҳама вақт суду
манфиъати худро меҷӯянд. Аммо пайғамбарон ҷуз ба салоҳи кори
мардум чизи дигареро намеандешанд.

Хулоса, вақто ки фиристодағони Билқис бо ҳадяи чашмрас
назди Сулаймон (а) расиданд, гумон карданд, ки ба дидани ин
ҳадяҳо хурсанд мешаваду ба онҳо шодбош меғӯяд. Локин ғайри
чашмдошт, ҳамин ки ба Сулаймон (а) рӯбарӯ шуданд, саҳнаи
аҷибро мушоҳида карданд. Яъне Сулаймон (а) на ин ки аз онҳо
ба хотири ҳадяҳо истиқбол кард, балки ба онҳо гуфт, ки чӣ шумо
мехоҳед бо ин молҳои худ маро кӯмак (ришва) диҳед? На! Бояд
бидонед, ки Худованд ҳама имкониятҳоро чӣ пайғамбарӣ бошад,

чӣ итоъати инсу чин, паррандагон ва ғайраро ба ман бахшидааст ва аз он чӣ ба шумо додааст, ин беҳтар аст. Оё шумо мехоҳед мушрикону хуршедпарастонро ба ҳоли худ вогузорам? Ҳаргиз! Ин шумо ҳастед, ки бо ҳадяву ришва, бо зару зевар хурсанд мешавед. Ман ба моли дунё ниёз надорам. Сухани ман қатъист, ҳоло ин ҳадяҳоро ҳамроҳи худ гиреду ба сӯйи қавми худ боз гардед, рафта ба онҳо гӯед, ки мо бо лашкарҳоямон ба зудӣ ба суроғи онҳо хоҳем рафт, онҳо тобу тавони зиддияти моро надоранд. Дар муқобили лашкари мо бояд онҳо шикаст хӯранд, мо онҳоро аз сарзамини ободашон бо хорӣ ва ҳақирӣ хориҷ хоҳем кард.

Хулоса, намояндаи маликаи Сабо ин хабарро ба онҳо расонд, онҳо бедаранг ба роҳ баромаданд, Сулаймон (а) хабардор шуд, ки малика бо ҳамроҳи нафарҳояш ба наздаш меояд, сарбозон ва ашрофи худро ҳамъ кард, ба сухан пардохта...

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾

**Қола йӓ аййуха-л малау айюкум яътини би ӓаршиҳа
қабла ай яътуну муслимин. 38.**

38. Сулаймон гуфт: «Эй пешвоён! Кадом яке аз шумо, пеш аз он ки назди ман мусалмоншуда биёянд, тахти ўро пеши ман меоред?».

Чун фиристодагони Билқис ба наздаш расиданд ва хабари он чиро, ки аз Сулаймон (а) шуниданд, ба ў расониданд. Малика бо шунидани ин хабар ҳамроҳи шахсони обрӯманди қавми худ, барои оини Сулаймон (а)-ро аз наздик мушоҳида кардан, ватани худро тарк ва ба сӯйи шаҳри Сулаймон (а) равон шуданд. Сулаймон (а) фаҳмид, ки онҳо ба наздаш меоянд. Пеш аз он ки онҳо ба ин ҷо расанд, Сулаймон (а) хост, ки малика қудрату муъҷизаи Аллоҳ ва заъифии худро фаҳмад, гуфт, ки эй бузургони қавми ман! Кадом як аз шумо тавоноӣ доред, пеш аз он ки малика бо ҳамроҳонаш ин ҷо расанду таслим шаванд, тахти Билқисро, ки худхуд онро тахти бузург гуфт, бе он ки лашкаре он ҷо фиристем, назди ман ҳозир кунад? Дар ин ҷо ду нафар эълони омодагӣ карданд. Яке аз онҳо аҷиб ва онӣ дигар аҷибтар буд...

قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنِّ أَنَا ءَاتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَّقَامِكَ وَإِنِّي

عَلَيْهِ لَقَوَىٰ أُمِينٌ ﴿٣٩﴾

Қола њифри^иту-м мина-л-чинни ана $\bar{a}t\bar{i}k\bar{a}$ биҳи^и қабла а^и тақума мим мақомик. Ва инни њалайҳи ла қавийюн амин.39.

39. Қавитарини аз чинҳо (Ифрит) гуфт: «Ман пеш аз он ки ту аз ҷои худ бархезӣ, онро назди ту биёварам ва ба дурустӣ, ки ман бар он тавоноӣ бо амонатам».

Агарчи кори чинҳои кофир вайронкорӣ ва хиёнаткорист, локин яке аз онҳо, ки Ифрит ном дошт, ба Сулаймон (а) таслим буд, дар посух гуфт, ки ман пеш аз он, ки маҷлиси ту поён ёбад ва аз ҷои худ бархезӣ, амин бош, бе ягон хиёнат дар ҷавоҳироти он, тахти Билқисро назди ту ҳозир мекунам. Зеро ман нисбат ба овардани он тавоноям. Саддӣ (соҳиби тафсир) гуфтааст, ки Сулаймон (а) аз оғози рӯз то заволи Хуршед барои қазоват ва ҳукумат миёни мардум менишаст ва бо онҳо гуфтугӯ мекард. Ифрит ваъда дод, ки пеш аз он ки малика назди Сулаймон (а) расад, дар чанд соҳате тахти онро ба назди Сулаймон (а) меорад. Аммо нафари дувум, ки марди солеҳ ва аз Китоби Аллоҳ огоҳ буд, назди Сулаймон (а) ҳозир шуд ва чунин гуфт...

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ

إِلَيْكَ طَرْفَكَ فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقَرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي

لِيَبْلُوَنِي ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَن شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ؕ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ

رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾

Қола-л-лази њин^идаху њилму-м мина-л-китаби ана $\bar{a}t\bar{i}k\bar{a}$ биҳи^и қабла ай яртадда илайка тарфук. Фа ламма рааху мустақирран њин^идаху қола ҳазза мин фаъли Раббӣ ли яблувани а-ашкуру ам акфур. Ва ман шакара фа иннамә яшкуру ли нафсиҳ. Ва ман кафара фа инна Раббӣ ганийюн карим. 40.

40. Шахсе, ки назди ӯ аз Китоби Аллоҳ илм буд, гуфт: «Ман ўро назди ту, пеш аз он ки бозгардад чашми ту ба сӯи ту, (дар як мижа задан) меоварам». Пас, чун Сулаймон онро назди ҳеш қароргирифта дид, гуфт: «Ин муъҷиза аз фазли

Парвардигори ман аст, то маро имтиҳон кунад. Оё шукргузорӣ мекунам ё носипосӣ менамоям. Ва ҳар, ки шукргузорӣ мекунад, ҷуз ин нест, ки барои нафъи ҳеҷ шукргузорӣ мекунад ва ҳар ки носипосӣ кунад, пас, Парвардигори ман бениёзу карамкунандааст».

Эҳтимол меравад аз маҷлис ноҳеста ҳозир шудани тахт, дар назари Сулаймон (а) дер ҳисобида шуд. Шахсе бо номи Осаф ибни Барҳиё аз бани Исроил назди Сулаймон (а) нишаста ва ӯ аз китоби Илоҳӣ бохабар буд ва дар кори вазорат адои вазифа дошт. Ӯ гуфт, ки ман тахти маликаи Саборо пеш аз он ки чашми худро бар ҳам занӣ, яъне дар як мижа задан назди ту ҳозир мекунам. Сулаймон (а) ба Осаф иҷозат дод, ки тахтро ҳозир гардонад, онгоҳ Осаф дуъо кард (бо изни Худованд) тахт оварда шуд. Чун Сулаймон (а) тахтро назди худ ҳозир дид, гуфт, ки ин фазлу марҳамати Парвардигори ман аст, то маро биёзмояд. Оё дар баробари ин неъматҳои Ҳақ таъоло эътирофу шукргузорӣ мекунам, ё ин ки Ӯро носипосӣ мекунаму шукронаи неъматҳои Ӯро ба фаромӯшӣ месупорам. Сипас, барои таъкиди сухани худ гуфт, ки Худованд ба шукронаи ҳеҷ кас ҳоҷат надорад. Ҳар касе шукр варзад, ин суди худӣ ӯст ва ҳар касе ношукр бошад, бар зиёни худӣ ӯст. Аммо Худованд карим аст. Боз чунин шахси носипосро то охири умр ризку рӯзӣ медиҳад.

Хулоса, тахти маликаи Сабо оварда шуд. Барои санҷиши ақлу заковат ва фаҳму фаросоти Билқис...

قَالَ نَكْرِوْاْ لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِيْ أَمْ تَكُوْنُ مِنَ الْذِيْنَ لَا يَهْتَدُوْنَ ﴿٤١﴾

Қола наккиру¹ лаҳа ъаршаҳа нанъзур атаҳтадӣ ам таку²ну мина-л-лазӣна лā яҳтадун. 41.

41. Сулаймон гуфт: «Тахти ӯро барои имтиҳони ин зан мутағайир (дигаргун) созад, то бингарем, оё роҳи шинохт меёбад ё аз ононе мешавад, ки роҳ намеёбанд».

Барои ин ки ақлу фаросоти маликаи Саборо биозмояд Сулаймон (а) фармуд тахти ӯро баъди ҳозир сохтан каме дигаргун гардонанд, то ношиностар шавад. Оё Билқис тахти худро мешиносад ё аз ҷумлаи шахсоне мешавад, ки ба шинохтани тахти худ қодир нест. Ба ҳар ҳол ин имтиҳоне буд аз ҷониби Сулаймон (а), то малика зарурати имон оварданро пай мебарад ё не. Яъне агар тахти худро шиносад, роҳи имон оварданро низ ба ҳубӣ мешиносад.

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرَشُكَ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ

قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾

Фа ламма қџат қила а-ҳаказџ ъаршуки. Қолат ка аннаҳу ху. Ва утинна-л-ълма миџ қаблиҳџ ва кунна муслимин. 42.

42. Пас, чун (Билқис) биёмад, ба џ гуфта шуд: «Оџ тахти ту чунин аст?». Гуфт: «Гџџ ин ҳамон аст. Ва моро ба ҳаққонияти Сулаймон пеш аз ин дониш дода шуд ва мо мусалмон ҳастем».

Ҳангоме ки маликаи Сабо ба қаср назди Сулаймон (а) ворид шуд, тахтеро дид бо хело дигаргуниҳо, аммо монанди тахти џст. Агар гӯяд, ки тахти ман аст, тахт пеш аз џ ин ҷо чџ хел омад? Агар аз ман нест гӯяд, монанди тахти џст. Хулоса, дар ин асно касе ишора ба тахт карду ба малика гуфт: «Оџ тахти ту ҳамин гуна аст?» Малика ақлу заковати худро ба кор бурда, ба саволи ташбеҳолуди онҳо дар посух на ҷавоби мусбате дод ва на ҷавоби манфџ. Гуфт, ки гџџ ин ҳамон аст. Ва дар сухани худ афзуд. Мо пеш аз ин огоҳ шудем ва Ислom оварда будем. Баъзе аз муфассирон аз ҷумла Муҷоҳид ин ҷузъи оятро сухани Сулаймон (а) донистаанд. Яъне Сулаймон (а) гуфт, ки мо пеш аз ин ҳам ба Ислom овардани џ огоҳ будем. Валлоҳу аълam.

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾

Ва саддаҳџ ма кџнат таъбуду миџ дуниллаҳ. Иннаҳџ кџнат миџ қавмиџ кџфирин. 43.

43. Ва он занро аз он чџ ба ҷуз Худо ибодат мекард, Сулаймон боздошт. Ҳаройина, вай аз гурӯҳи кофирон буд.

Маликаи шаҳри Сабо, пеш аз он ки ба ин моҷаро рџ ба рџ шавад, аз гурӯҳи кофирон буд. Ба ҷои Худованд, ҷуноне ки дар оятҳои қаблџ гузашт, дигар чиз (Хуршед)-ро худо гуфта мепарастид. Ибни Ҷарир мегӯяд, ки Сулаймон (а) тавонист бо ҷунин тадбир џро аз роҳи хуршедпарастџ боздорад ва ба роҳи Худопарастџ боз гардонад.

Хулоса, маликаи Сабо, бо дидани ҷунин нишонаҳо ва муъҷизаҳои ошкор ба гузаштаи торики худ видoъ гуфт ва ба сџи нури имон қадам гузошт.

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقِهَا^ج

قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّن قَوَارِيرَ^{قل} قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي

وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾

Қила лаҳадхули-с-сарҳ. Фа ламмā раатҳу ҳасибатҳу
луччата-в ва кашафат ъан сaқайҳā. Қoла иннаҳу сарҳу-м
мумарраду-м мин қавāрир. Қoлат Рабби иннī зaламту
нафси ва асламту маъa Сулаймāна лиллāҳи Рабби-л-
ъāламīн. 44.

44. Ба вай гуфта шуд: «Ба ин кӯшк дарой!». Чун онро бидид,
пиндошт, ки ӯ ҳавзи об аст ва аз ду соқи худ чома бардошт.
Сулаймон гуфт: «Ин кӯшке аст бе нақш дурахшон ва аз шиша
сохташуда». (Билқис) гуфт: «Эй Парвардигори ман, ҳаройина,
ман (бо парастии Хуршед) бар хеш ситам кардам ва ҳамроҳи
Сулаймон барои Худо, ки Парвардигори оламҳост, ислом
овардам».

Дар ин оят Худованд хабар додааст, ки дар он асно, ки Билқис назди Сулаймон (а) ҳозир шуд, дид, ки Сулаймон (а) ахлоқи махсус дорад, ки ба ахлоқи шоҳон ҳеҷ шабоҳате надорад, таъачҷуб кард. Сулаймон (а) амр карда буд, пеш аз омадани Билқис болои наҳре аз шишаи булӯр қасре созанд. Қаср чунон сохта шуда буд, ки шахси ба дохили он нигаранда гумон мекард, ки об болои фарши он ҷорист. Ҳамон замон ба ӯ гуфта шуд, ки дохили қаср шавад. Вақто ки малика дохили қаср шуд, боз дар таъачҷуб монд. Чомаи худро аз соқи пойҳои худ гӯё аз обе мегузашта бошад, бар зад. Чун Сулаймон (а) ҳолати ўро мушоҳида кард, ба ӯ гуфт: «Чомаи худро бар мазан, дар саҳни қаср об нест, он аз шишаи булӯрин сохта шудааст, об тағи ўст».

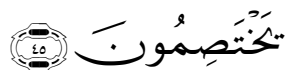
Хулоса, малика, ки инсони зираку донову бозаковат буд, ба ҳама ин муъҷизаҳо тан дод. Ҳангоме ки ин саҳнаро дид, гуфт, ки Парвардигоро! Ман худро зулм кардам, ман ба хатокории худ иқрорам, ки бутпарасту Хуршедпараст будам. Ҳоло ба Аллоҳ, ки Парвардигори оламиён аст, иқрорам. Парвардигоро! Ман ҳамроҳи роҳбарам Сулаймон (а) ба даргоҳи Ту омадам, аз гузаштаи худ пушаймонам, сари таслим бар остонаат месоям. Дар шоҳидии Сулаймон (а) имон оварда, мусалмон шудам. Маълумот дар бораи издивоҷ Сулаймон (а) бо малика аз ахбори аҳли Китоб аст, мо

наметавонем онро тасдиқ ё тақзиб кунем. Зеро дар бораи ин ҳодиса дар Қуръон ишорае нашудааст.

Хулоса, Сулаймон (а) бо ёрии Илоҳӣ тавонист, бе зойеъ кардани пулу молу асбобу аслиҳа ва бе ягон хунрезӣ малика ва мардуми шаҳри Саборо бо имон овардан ба Худованди ягона, ба роҳи салоҳ бикашонад ва ба онҳо нишон диҳад, ки тамаддуни фикрӣ ва ахлоқӣ ва иқтисодии мусалмонон аз тамаддуни ғайри мусулмонон пешрафтатар аст. Валлоҳу аълам.

Оятҳои зер аз қиссаи Солеҳ (а) ва аз қавми Самуд ҳикоя мекунад.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ

Ва лақад арсалнā илā Ҷамӯда аҳоҳум Ҷолиҳан аниъбудуллоҳа фа изāҳум фариқони яхтасимун. 45.

45. Ва ҳаройина, ба сӯи Самуд бародарашон Солеҳро фиристодем, ки Худоро ибодат кунед. Пас, ногаҳон он қавм ду гурӯҳ шуданд, бо якдигар хусумат менамуданд.

Дар кадом маконе, ки Худованд Пайғамбареро фиристода бошад, албатта, ба ин шиор: «Аллоҳро ибодат кунед!» фиристодааст. Зеро саршиёри ҳама пайғамбарони Илоҳӣ ҳамин аст. Ҳоло достони Солеҳ (а) дар ин сура оғоз шуда, Худованд хабар додааст, ки дар ҳақиқат мо ба сӯи қавми Самуд бародарашон Солеҳ (а)-ро фиристодем, то ин ки онҳоро ба роҳи рост даъват кунад ва гӯяд, ки эй мардум, шумо Худованди ягонро парастид кунед! Аммо онҳо бошанд, дар баробари даъвати Солеҳ (а), чуноне ки дар оятҳои 75-76-уми сураи «Аъроф» гузашт, ба ду гурӯҳ (муъмину кофир) тақсим шуда бо ҳам дар муҳосамат (душманӣ) шуданд. Гурӯҳи имоновардагон Ў (а)-ро пайғамбари мурсал донистанд ва гурӯҳи кофирон алайҳи Ў (а) шиёр дода Ў (а)-ро озор мерасонданд. Изои он қавм то ҷое расид, ки ба ў (а) гуфтанд, ки эй Солеҳ! Он азоберо, ки барои мо ваъда медиҳӣ, тезтар биёр, то бинем, ту рост мегӯӣ ё дурӯғ? Дар ояти 77-уми сураи «Аъроф» дар ин боб гузашт, ки он қавми ситамгор ба гумоне ки Солеҳ (а) дурӯғ мегӯяд, бо тақрор аз ў (а) талаб мекарданд, ки агар рост мегӯӣ, чаро муҷозоти илоҳӣ ба суроғи мо намеояд? Вале Солеҳ (а) ба онҳо...

قَالَ يٰٓقَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ

اللَّهُ لَعَلَّكُمْ تَرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾

**Қола йā қавми лима тастаъчилуна би-с-саййиати қабла-
л-ҳасанаҳ. Лав лā тастағфируналлоҳа лаъаллакум
турҳамун. 46.**

**46. Солеҳ гуфт: «Эй қавми ман, чаро пеш аз нақӯй бади́ро бо
ши́тоб талаб мекунед?! Чаро аз Худо талаби омӯрзиш
намекунед, бошад, ки бар шумо раҳм карда шавад?».**

Агарчи қавми саркаш ба суҳанҳои Солеҳ (а) эътибор намедоданд, аммо Солеҳ (а) ба онҳо мегуфт, ки эй қавми ман, чаро роҳи ҳидоятро нею бо шитоб омадани азобро бар сари худ талаб мекунед, чаро аз Худованд мағфирату омурзиши гуноҳони худро талаб намекунед, то шояд, ки гуноҳони шумо бахшида шаваду шомили раҳмати Худованд шавед? Барои маълумоти бештар ба ояти 70-уми сураи «Аъроф» ва ба ояти 32-юми сураи «Анфол» муроҷиъат шавад. Аммо қавми Солеҳ (а) дар фикри қабули ин насихат набуда ба Солеҳ (а)...

قَالُوا أَطِیرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَّعَكَ قَالَ طَیْرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ

تَفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾

**Қолу-т-тайярнā бика ва би мам маъак. Қола т-бирикум
ъиндаллоҳ. Бал айтум қавмун тифтанун. 47.**

**47. Гуфтанд: «Аз ту ва аз ононе ки ҳамроҳи туанд, шугун (фол)-
и бад гирифтем». Гуфт: «Шугуни бади шумо назди Худо аст,
балки шумо қавме ҳастед, ки имтиҳон карда мешавед».**

Қавми саркаш дар ивази он, ки аз андарзҳои Пайғамбарӣ дилсӯз панд гиранд, баракс ба ӯ (а) ба мубориза бархоста гуфтанд, ки мо туро ва касонеро, ки ҳамроҳи туанд, ба фоли бад гирифтем. Ин ҳама норасогиҳо ва қаҳтиҳо аз пайи қадами шуми шумост. Шумо мардуми шум ҳастед, аз рӯзе ки ту ва пайравони ту пайдо шудед, барои мо бадбахтӣ овардед! Онҳо мехостанд ба гуфтани чунин суҳанҳо, суҳанҳои муъҷизаосои Солеҳ (а)-ро дар назари мардум беарзиш нишон диҳанд. Локин дар посух Солеҳ (а) ба онҳо

гуфт, ки сабаби бахти баду толеъи бади шумо назди Худост, ин ҳама иродаи Ёст, ман ва ҳамраҳони ман ба ин кор даҳолат надорем. Ёст, ки шуморо ба хотири амалҳои бадатон гирифтори ин мусибатҳо гардонидаст. Он паррандагоне, ки гоҳо аз тарафи рост, гоҳ аз тарафи чапи шумо мепарранду шумо ин рафтори онҳоро василаи фоли бади худ ё фоли неки худ мепиндоред, ба хайру шарри шумо на илм доранду на огоҳӣ. Шумо гурӯҳе ҳастед, ки мавриди имтиҳони Парвардигор қарор гирифтаед. Оё дар хубиҳо шукр мекунед ва дар бадихо сабр? Ин ҳама хушдорҳо барои он аст, ки то касоне ки шоистаанд, аз хоби ғафлат бедор шуда роҳи нодурусти худро ислоҳ кунанд. Барои пурратар фаҳмидани мазмуни ояти мазкур ва калимаи «таёр» ба ояти 131-уми сураи «Аъроф» ва ба ояти 18-уми сураи «Ёсин» муроҷиъат шавад.

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا

يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾

Ва кона фи-л мадинати тисъату раҳти-й юфсидуна фи-л-арзи ва ла юслихун. 48.

48. Ва дар он шаҳр нӯҳ гурӯҳак буданд, ки дар Замин фасод мекарданд ва ислоҳкор набуданд.

Достони Солеҳ (а) дар ин оят идома дошта, Худованд хабар додааст, ки Солеҳ (а) дар шаҳри Ҳичр мезист. Дар он шаҳр нӯҳ мард аз фарзандони ашрофи қавм буданд, ки бо шахсе, ки «Қудор» ном дошт ва шутури Солеҳ (а)-ро пай кард, ёру ҳамкор буданд. Кирдори он нӯҳ мард дар рӯи замин чунон фасодафганӣ буд, ки ҳеҷ тасаввури ислоҳи онҳо набуд. Вақте Солеҳ (а) онҳоро ба ислоҳ фаро хонд, онҳо дар ғазаб шуда...

قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا

مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾

**Қолу тақосаму биллаҳи ла нубаййитаннаҳу ва аҳлаҳу
сумма ланақуланна ли валиййихи ма шаҳидна маҳлика
аҳлиҳи ва инна ла содиқун. 49.**

49. Ба якдигар бо Худо қасам хӯрда гуфтанд: «Албатта, бар Солеҳ ва бар аҳлу хонаи ӯ шабехун занем ва сипас, албатта, вориси ӯро хоҳем гуфт: «Вақти ҳалок шудани аҳли ӯ ҳозир набудем ва ҳаройина, мо ростгӯем».

Чун Солеҳ (а) ба насиҳати мардум шурӯъ кард, хело мардум ба ӯ (а) тобеъ шуданд. Майдон бар ин гурӯҳақ (нӯҳ тан) гӯё танг шуд, сипас, онҳо байни худ машварат оростанд, то коре кунанд, ки Солеҳ (а) ва тарафдоронашро аз байн бардоранд. Гуфтанд биёед ҳар яке аз мо бо Худо қасам ёд кунем, ки бар ӯ (Солеҳ (а)) ва хонаводааш шабехун бизанем ва онҳоро қатл кунем, сипас, ба волии (вориси) ӯ мегӯем, ки мо сухани рост мегӯем, ҳаргиз аз ҳалоки хонаводаи ӯ хабар надорем, аз кучо донем, ки ин ҳодисаро, ки анҷом додааст. Ин аст расму роҳи шахсони мункири қиёмат ва аз Худо беҳабар, ҷиноят мекунанд ва мункир мешаванд, гӯё Худованд онҳоро надидааст ва аз ҳоли онҳо беҳабар аст. Баъзе аз муфассирон дар муқаддимаи шарҳи ояти зери назар ҳодисаи аҷибро нақл карданд. Дар ривоятҳо омадааст, ки дар канори шаҳре, ки Солеҳ (а) мезист, кӯҳе буд ва он сӯроҳе дошт, ки Солеҳ (а) онро ибодатгоҳи худ интиҳоб карда, гоҳ-гоҳ шабона ба он ҷо мерафту ба ибодату розу ниёз машғул мешуд. Он нӯҳ тани фасодкор тасмим гирифтанд, ки дар он ҷо камин гиранд. Ҳангоме ки Солеҳ (а) дар он ҷо ба ибодат машғул мешавад, ғофилгирона ӯро ба қатл расонанд ва пас аз ин ба хонаи ӯ ҳамла баранд. Агар савол шавад, гӯянд, ки мо намедонем ва ҳеҷ хабаре надорем. Локин Худованд макри онҳоро нақше бар об кард. Яъне, ҳангоме ки онҳо дар камин буданду роҳи Солеҳ (а)-ро мепоиданд, кӯҳ резиш кард, санги калоне аз болои кӯҳ сарозер шуд, дар як мижа задан ҳамаи онҳоро зада нобуд сохт.

Дар ояти зер Худованд хабар додааст, ки...

وَمَكْرُوا مَكْرًا وَمَكْرَنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

Ва макарӯ макра-в ва макарнā макра-в ва ҳум лā яшъурун.50.

50. Ва ба навъе аз ҳила - ҳила карданд ва Мо навъе аз тадбирро тадбир кардем ва онҳо намедонистанд.

Он нӯҳ тани фасодкор, чуноне ки дар ривояти қаблӣ гузашт, мақру найранги бисёр сахт карданд. Худованд мегӯяд, ки мо низ онҳоро дар баробари макрашон ба муҷозот расонидем, дар ҳоле ки пай набурданд, то барои дафъи ҳалоки худ қаблан омодагии худро бинанд. Муҳаммад ибни Исҳоқ дар шарҳи ояти мазкур

ривояти дигареро маъқул дониста, чунин гуфтааст: «Он нӯҳ тан баъд аз ин ки Қудор шутурро пай кард, ба якдигар гуфтанд: «Биёед Солеҳро низ ба қатл расонем, агар ӯ ростгӯ бошад, пеш аз худ ба қатл расонидаем. Агар дурӯғгӯй бошад, ӯро ба шутураш ҳамроҳ кардаем».

Хулоса, он нӯҳ марди фасодкор бо чунин маслиҳат шабҳангом хостанд бар Солеҳ (а)-у хонаводааш шабехун кунанд, аммо фариштагон онҳоро сангборон карданд. Соҳибони онҳо ба Солеҳ (а) гуфтанд: «Ту онҳоро ба қатл расонидӣ, дар ивази онҳо аз ту қасос хоҳем гирифт». Лекин наздикони Солеҳ (а) барои дифоъи ӯ (а) силоҳ бар тан карда, ба онҳо гуфтанд: «Ба Худо савганд, ҳаргиз ба шумо иҷозат нахоҳем дод, ки ӯро ба қатл расонед! Ҳол он ки барои айшу нӯш, шуморо зарфи се рӯз иҷозат додааст, баъди он бояд бар сари шумо азоб фуруд ояд. Агар ӯ рост гуфта бошад, бо қатли ӯ хашми Худоро бар худ зиёд накунад, агар дурӯғ гуфта бошад, баъди се рӯз шумо медонед ӯ». Тарафи мухолиф бо насиҳати носеҳон силоҳи худро ба замин гузоштанд.

Аз касофатии ин нӯҳ тани фасодкор бар сари қавм чӣ балоҳо омад, дар ояти зер ишора шудааст.

فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مُكْرِهِمْ أَنَا دَمَرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ

**Файъур кайфа кона ъақибату макриҳим анна
даммарнаҳум ва қавмаҳум аҷмаъин. 51.**

**51. Пас, бингар, чӣ гуна буд саранҷоми ҳилаи онҳо, ки Мо онҳоро
ва қавми онҳоро ҳама як ҷо ҳалок кардем.**

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки ай мухотаб, бингар он нӯҳ нафарро, ки натиҷаи макрашон онҳоро то кучо кашид. Бингар ки мо чӣ гуна ҳамаи онҳоро як ҷо нобудашон кардем. Бо истифода аз оятҳое, ки дар бораи қиссаи Солеҳ (а) дар дигар сураҳо омадаанд, он нӯҳ нафар писарони сарони қабилаҳои шаҳри Ҳичр буда, худашон низ сарони гурӯҳаҳои фасодкорои рӯйи замин буданд. Локин онҳо алайҳи Солеҳ (а) ва тобеъони ӯ (а), ки ҳама муъмину мусалмон буданд, натавонистанд то охир мубориза баранд ва ба мақсади худ расанд. Барои ибрати дигарон ҳамаи онҳоро Худованд намунавор несту нобуд сохт ва касе аз онҳо наҷот наёфт, Худованд рӯйи заминро аз гурӯҳаки фасодкор тоза сохт.

فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةٌ بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ

يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾

Фа тилка буйӯтуҳум ҳовията̣м би ма̣ ẓаламу̣. Инна фи̣ ẓāлика ла-āята-л ли қавми-й̣ яъламу̣н. 52.

52. Пас, ин аст ба сабаби зулме ки карданд, хонаҳои онҳо ҳолӣ монданд, ҳаройина, дар ин мочаро гурӯҳеро ки медонанд, нишонае ҳаст.

Бо истифода аз ояти 78-уми сураи «Аъроф», ояти 67-уми сураи «Худ (а)» ва ояти 44-уми «Зориёт», қавми Солеҳ (а)-ро дар аввал зилзила, садои фавқулоддаи баланд ва оташаке ба ҳалокат расонд. Ҳоло дар ин оят хабаре аз хонаву дари онҳо омада, Худованд гуфтааст, ки чун онҳо ба хотири зулму ситамашон ҳалок шуданд, бубин хонаҳои онҳо ҳолӣ монд; дигар на садое аз онҳо ба гӯш мерасид, на нозу неъмат монд ва на он маҷлисҳое ки менишастанду бар зидди Солеҳ (а) ва пайравони ӯ (а) машваратҳо мегузарониданд. Албатта, дар он чи гузашт, барои шахсоне, ки ақлу фаросот ва илму дониш доранд, барои қудрати Парвардигорро фаҳмидан дарси ибрат аст. Аммо шахсони ҷоҳилу нодон боз хатои чунин золимони гузаштаро такрор мекунанду мисли онҳо бо чунин ҳодисаҳои мудҳиш даст мезананду аз рӯи замин несту нобуд мешаванд.

Ояти зер аз ҳоли имоновардагони он қавм хабар додааст.

وَأُخِيْنَا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾

Ва аъҷайна-л-лазӣна āману̣ ва кәнӯ̣ яттакӯ̣н. 53.

53. Ва ононро, ки имон оварданд ва парҳезгорӣ мекарданд, наҷот додем.

Худованд дар ин оят бо таври ҷудогона хабар додааст, ки чун барои ҳалоки он қавми золим балои мудҳиш омад, ҳамзамон касонеро ки ба Солеҳ (а) имон оварда тақводорӣ (тарси Худо)-ро пеша карда буданд, аз он азоби расвокунанда наҷот додем. Оятҳои зер аз қиссаи Лут (а) хабар медиҳанд.

وَلَوْ طَآ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ ءَاتَاؤُنِ الْفَحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾

Ва Лутан из қола ли қавмиҳӣ а-таътуна-л-фāҳишата ва айтум тубсирун. 54.

54. Ва фиристодем Лутро, чун ба қавми худ гуфт: «Оё кори беҳаёиро ба амал меоред ва зишт будани онро шумо мебинед?»

﴿٥٤﴾ أَإِنكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ

А-иннакум ла таътуна-р-ричāла шаҳвата-м миъ дӯни-н-нисāъ. Бал айтум қавмун таҷҳалун. 55.

55. Оё шумо дармеоид бо мардон ба иродаи шаҳват ба ҷои занон? Балки шумо қавми нодонед?».

Достони дигаре, ки дар ин сура дарҷ гардидааст, қиссаи Лут (а) аст. Саргузашти ин пайғамбари бузурги Илоҳӣ дар сураи «Ҳичр», «Худ», «Шуъаро» ва дар сураи «Аъроф» бо таври муфассал гузаштааст. Ҳоло бо услуби ин сура ишорае ба зиндагии Лут (а) шуда Худованд фармудааст, ки Мо Лут (а)-ро барои ҳидояти мардуми шаҳри Саддум фиристодем. Ў (а) ба он қавм гуфт, ки оё шумо дидаву дониста кореро анҷом медиҳед, ки бисёр қубҳу шармовар аст? Оё шумо барои шаҳватронии худ дар ивази занҳо ба суроғи мардҳо меравед? Агар шумо аз чунин кори фаҳшу шармгин даст накашед, бисёр қавми ҷоҳилу нодон ҳастед, ки гуноҳи бузург будани онро намедонед! Чаро шумо ҳадаф аз халқи марду занро намефаҳмед? Чаро хеле нангин будани он гуноҳро дарк намекунед?

Барои маълумиоти бештар ба сураҳои номбурда муроҷиъат шавад. То ин ки ҷавобро аз вичдони худ бишнаванду таъсир бардоранд. Ҷумлаи охири ояти мазкур дар шакли саволи омад. Валлоҳу аълам.

﴿٥٥﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ ۖ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوْا ۖ أَلْ لَّوْطِ ۖ مِّنْ

﴿٥٦﴾ قَرَيْتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّتَطَهَّرُونَ

﴿Фа mā kāна ҷавāба қавмиҳӣ иллā аъ қолӯ ахричӯ āла Лути-м миъ қарятикум. Иннаҳум унāсу-й ятаṭаҳҳарун. 56.﴾

56. Пас, набуд ҷавоби қавми ў, магар он ки гуфтанд: «Берун кунед аз деҳаи хеш аҳли хонаи Лутро, ҳаройина, онҳо мардумеанд, ки покӣ металабанд».

Чун Лут (а) қавми худро, то ин ки аз ин гуноҳи шармовар даст кашанд, насихат мекард, онҳо дар посух ҳеҷ сухан ёфта натавониста, бо қабехтарин узор гуфтанд, ки Лут ва оли ӯ ва пайравони ӯро аз шахратон бадар кунед, зеро онҳо дар ин қор ба шумо ҳамроҳӣ намекунанд, онҳо мардумеанд, ки покизаҷӯиро пеш гирифтаанд. Во аҷабо! Аз фикру андешаи ин мардуми пасту разил, ки дар ифлосӣ ҳудашон ғутоваранду боз мардуми покизаро масхара мекунанд ва фикр мекунанд касоне, ки дар ин қори нангину шармовар ба онҳо ҳамроҳ нашаванд, бояд ба бадарға қардан аз ватан ҷазо дода шаванд.

Хулоса, поқдоманӣ назди онҳо айби бузург буд. Табиъист, шахсони аз қорҳои бад ва нӯшидани машрубот ва ғайра парҳездоштаро шахсони бефаросат, инсонҳои бемаданияту қафомонда ҳисобида, меҳоханд дар байнашон чунин шахсон набошанд. Худованд натиҷаи одати бади ингуна қавмро дар ояти зер чунин гуфтааст:

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا أُمَّرَأَتَهُ قَدَرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾

Фа анҷайнāху ва аҳлаҳӯ илламра-атаҳӯ қаддарнāхā мина-л-ғобирин. 57.

57. Пас, наҷот додем ӯро ва аҳли ӯро, магар занаш, ки муъайян қардем ӯро аз боқимондагон.

Вақте расид, ки бояд рӯи замин аз чунин фасодкорон (қавми Лут (а)) пок бошад. Худованд дар ин оят гуфт, ки Мо аз он балое, ки бар сари онҳо фиристодем, Лут (а) ва аҳли байти ӯро ба ғайри ҳамсараш, ки дар тақдираш аз боқимондагон (ҳалок шудагон) навишта шуда буд, наҷот додем ва он балои мудҳиш ҳамаро ба коми худ фуру кашид.

Ибни Касир (р) гуфтааст: «Зани Лут (а) барои он дар гурӯҳи ҳалокшудагон ҳамроҳ шуд, ки ӯ аз қори қавм розӣ буд. Ҳамин ки ба хонаи Лут (а) меҳмон меомад, ӯ қавми бадкорро огоҳ мекард».

Дар ривоятҳо омадааст, ки Лут (а) муддати сӣ (30) сол қавми худро таблиғ қард, вале ҷуз хонаводааш, он ҳам, бо истисноӣ ҳамсараш, ки бо мушрикони ҳамақида буд ва ба ӯ (а) имон надошт, дигарон имон наоварданд.

Хулоса, Лут (а) бо аҳли худ дар шаби муъайяне, ки дар саҳарӣ он бояд қавм несту нобуд шаванд, бо иродаи Худованд дар ҳаракат шуд. Баъди чанде роҳ рафтан ҳамсараш ба қафо баргашт ва ба он қавми фасодкор пайваст ва ҳалок шуд.

Барои маълумоти бештар ба оёти 77-83-уми сураи «Худ (а)» муроҷиъат шавад. Ояти зер ин дostonро идома медиҳад.

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذِرِينَ

Ва амтәрнā ъалайҳим-м матаро. Фа с̣āа матару-л-мун̣зарин. 58.

58. Боронидем бар сари онҳо бороне, пас, бад аст борони тарсонидашудагон.

Лут (а) қавми худро барои тарки кори фаҳшу шармоварашон қаблан ҳушдор дода буд, локин ҳеҷ набуд, ки онҳоро ислоҳ шаванд. Дар охир Худованд болои он ҳушдордодашудагон бадтарин борони бади худро боронид. Агар шахсе, ки қаблан шаҳру диёри онҳоро надида буд, ба он минтақа гузар мекард, намефаҳмид, ки зеро ин сангтеппаҳо қаблан шаҳр ё диёре буд ё на? Агар имконияти дидан мешуд, ҳолати онҳоро бисёр ногувору бисёр ваҳшатнок медид. Яъне дар аввал зилзилае диёри онҳоро зеру забар кард, сипас болои онҳоро борони бад боронида шуд!

Хулоса, бо услуби ин сура, мухтасаран шарҳи достони панҷ пайғамбари бузурги илоҳӣ, аз он ҷумла Мӯсо (а), Солеҳ (а), Лут (а), Сулаймон (а), Довуд (а) гузашт. Ҳоло ояти зер, хитоб ба Расулаллоҳ (с) буда, Худованд фармудааст, ки ...

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۗ ۞ اللَّهُ خَيْرٌ مَّا يُشْرِكُونَ

Қули-л-ҳамду лиллāҳи ва салāмун ъалā ъибāдиҳи-л-лаз̣инастафā. Аллоҳу хайрун аммā юшрикун. 59.

59. Бигӯ: «Сипос Худойроист ва салом ба он бандагони Ё, ки онҳоро баргузидааст. Оё Худо беҳтар аст ё он чӣ шарик меоранд?».

Худованд дар ин оят Расулаллоҳ (с)-ро хитоб намуда гуфтааст, ки эй Муҳаммад (с), бигӯ ҳамду ситоиш мар он Худойро бошад, ки қавмҳои саркаши бешарму касофату муфсидро (қавми Лут (а), Самуд ва Фиръавн ва ғайраро), то ин ки рӯи замин пок гардаду роҳу расмашон боқӣ намонад ва мабодо домони олукаи онҳоро саросари оламо фаро нагирад ва дигарон одат накунанд, намунавор нобудашон сохт. Ҳамду ситоиш он Худойро, ки ба бандагони Худ, Довуду Сулаймон (а) чунон қудрат ва имонро ато фармуд, ки ба воситаи онҳоро қавми Саборо ҳидоят фармуд.

Сипас, Худованд гуфт, ки салом ва дуруд бар Мӯсо (а) ва бар Солеҳ (а) ва бар Лут (а) ва бар Сулаймон (а) ва бар Довуд (а) ва бар ҳама анбиё (а) ва ба пайравони ростини онҳоро. Дар ҷумлаи охир Худованд ба саволи инкорӣ, ки аз худи савол ҷавобаш маълум аст, фармуд, ки оё Худованде, ки тавони додани ин қадар

неъматҳоро дорад, беҳтар аст ё бутҳое, ки аз дасти онҳо ҳеҷ чиз намеояд беҳтаранд?

Хулоса, аз достони пайғамбароне, ки зикрашон гузашт, фаҳмида шуд, ки ҳангоме ки бар сари қавми онҳо бало омад, бутҳояшон камтарин кӯмаке ба бутпарастон расонида натавонистанд. Аз ин оят хулоса мешавад, ки пеш аз оғози сухан «Алҳамду лиллоҳ» гуфта шавад ва ба пайғамбарон (а) дуруд салом бояд фиристода шавад. Аз ҳамин ҷиҳат аст, ки қориён баъди хатми оятҳои Қуръон се ояти охири сураи «Вассофат»-ро изофа мекунанд, ки муқтазои ояти мазкур дар онҳо дида мешавад. Валлоҳу аълам.

Саволи дуюм дар ояти зер оғоз мешавад, ки аз худ савол ҷавобаш низ маълум аст.

أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا

بِهِ حَدَاقَ ذَاتِ بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا أَأَعْلَاهُ

مَعَ اللَّهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾

Амман халақа-с-самāvāti ва-л-арза ва анзала лакум-м мина-с-самāи маан фа амбатнā биҳи ҳадāиқа зāта баҳҷати-м mā кāна лакум ан тумбиту шаҷараҳā. А-илāхум маъаллоҳ. Бал ҳум қавму-й яъдилун. 60.

60. Оё кист, ки биёфарид осмонҳо ва Заминро ва фуруд овард барои шумо аз Осмон обро? Пас, рӯёнидем ба сабаби он бўстонҳои тозаро, имкон набуд шуморо, ки бирӯёнед дарахтҳои онро, оё маъбуде ҳаст бо Худо? Балки онҳо гурӯҳеанд, ки қач мераванд.

Худовнади мутаъол дар офариниши ризқу рӯзӣ ва дар тадбири қорҳои махлуқоти Худ якка ва ягона аст. Ҳоло дар ин оят гуфтааст, ки оё бутҳо ва сохтахудоҳои шумо беҳтаранд ё Зоте, ки осмонҳо ва Заминро офарид ва барои шумо аз осмон обе фиристонд, ки ба сабаби он об боғҳои зебову хуррамро рӯёнид, ҳол он ки шумо қудрат надоштед, то дарахтони ин боғҳои зеборо бирӯёнед? Ин ҳақиқатро ҳеҷ кас инкор карда наметавонад, ки дар рӯёнидани зироъатҳо танҳо амали инсон кишт, нигоҳу бин ва обёрифт. Аммо дар дохили тухмӣ офаридани имконияти ҳаёт ва бо нури Офтобу бо қатраҳои борон (ё об) ва зарраҳои хок аз тухм ё донак рӯёнидани растанӣ ё дарахт фақат кори Худованди яқтост.

Оё маъбудҳои ботили мушрикони дар чунин қорҳо бо Худованд ширкат карда метавонанд? Ҳаргиз! Вале бутпарастон, гурӯҳе ҳастанд қачрав ва аз рӯи нодони махлуқоти Худовандро ҳамрадифу ҳаммонанди ӯ қарор медиҳанд. (Наъзубиллоҳ).

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ
بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا أَلَيْسَ مَعَ اللَّهِ بِلَا أَكْثَرُ لَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

**Ам маъ чаъала-л-аръа қарора-в ва чаъала хилāлаҳā
анҳāра-в ва чаъала лаҳā равāсия ва чаъала байна-л-
баҳрайни ҳāҷизā. А-илāхум маъаллоҳ. Бал акъарухум лā
яъламун. 61.**

**61. Оё кист он, ки Заминро қароргоҳ сохт ва дар миёни Замин
ҷӯйҳо пайдо кард ва барои Замин кӯҳҳоро биёфарид ва миёни ду
дарё (баҳр) ҳичобро биёфарид? Оё бо Худо Худои дигаре ҳаст?
Балки бештари онҳо намедонанд.**

Дар саволи дувум, Худованд мушрикони бо таҳдид, мавриди хитоби худ қарор дода, гуфтааст, ки эй мушрикони, оё сохтахудоҳои шумо беҳтаранд ё Зоте, ки заминро тавре ҳамвор қарор дод, ки чун қароргоҳ, (гӯё Замин давр наметавонад), болои он зиндагонӣ кардан мумкин шуд? Ҳол он ки Замин дар атрофи меҳвари худ ва гирди Офтоб яқнавохт дар ҳаракат аст. Аммо Худованд онро чунон ором гардонидаст, ки давр задани он эҳсос намешавад. Илова бар ин, Худованд ҷӯйҳо ва наҳрҳоро болои он пайдо кард, ки шабу рӯз оби онҳо дар ҷараён аст. Ҳамчунин барои ором нигоҳ доштани сатҳи Замин аз ларзиши таркишҳои дохили он, кӯҳҳоро офарид. Бо тадқиқоти илми муосир исбот шудааст, ки кӯҳҳо тақрибан шакли конусӣ доранд. Аз 20 то 30% ҷисми кӯҳҳо аз сатҳи замин берун боқимонда то 80% зери заминанд. Қисми зери заминии силсилаи қаторкӯҳҳо чун решаҳои пурқувват бо ҳам пайванданд. Онҳо бо вазни худ, бо қувваи фишорҳои дохилӣ ба мувозанат омада сатҳи Заминро то ҳадде ором нигоҳ медоранд.

Аллоҳ таъоло Зотест, ки тавонистааст байни ду баҳр – яке шӯр, дигаре ширин, ки ҳарду паҳлӯи ҳаманд, пардаи нозуки диданашаванда биофарид, ки обҳо бо ҳам омехта нашаванд. (Оё чунин Зот беҳтар аст ё сохтахудоҳои шумо?).

Хулоса, собит шуд, ки ғайри Худои субҳон каси дигаре ба чунин қорҳо тавоноӣ надорад. Дар баробари ӯ худои сохтае вуҷуд надорад, ки монанди ӯ таъоло чизеро биофариду қудрати суду зиён расонидан дошта бошад. Пас, аксари касоне, ки чунин

далелҳоро намефаҳманд, дониши казоӣ надоранд. Барои маълумоти бештар ба ояти 3-юми сураи «Раъд» ва ояти 53-юми сураи «Фурқон» ва ба ояти 19-уми сураи «ар-Раҳмон» муроҷиъат шавад.

أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ

الْأَرْضِ أَلَيْسَ لَهُ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

Ам ма-й юҷибу-л-музтарра иза даъаху ва якшифу-с-сӯа ва яҷъалукум хулафъа-л-арз. А-илāхум маъаллоҳ. Қалила-м ма тазаккарун. 62.

62. Кист он, ки қабул мекунад (дуъои) дармондари, чун бихонад Ёро ва бардорад сахтиро ва шуморо дар замин ҷойнишини пешиниён бисозад? Оё маъбуди дигаре бо Худо ҳаст? Андак панд назиред!

Дар севӯмин савол Худованд барои муҳокимаи мушрикони чунин гуфтааст, ки эй мушрикони сохтахудоҳое, ки дар вақти тангӣ аз дасташон ҳеҷ чиз намеояд, беҳтаранд, ё Зоте, ки дуъои шахсони музтару дармондагонро ба инобат мегираду ба иҷобат мерасонад, гирифториҳо ва балоҳоро аз сарашон бартараф мекунад, беҳтар аст? Ҳангоме, ки бар сари инсон воқеаҳо рух медиҳанд, мешавад, ки дари тамоми олами асбоб ба рӯяш баста шавад, музтар мемонад, танҳо рӯ ба сӯи Зоте меорад, ки ягона ӯ метавонад дарҳои раҳмати Хешро ба рӯи дармондагон во кунад, мушкилотро аз ӯ дур ва нури умедро дар дилаш пайдо созад. Ба таври мисол иқтибос аз шарҳи ояти 65-уми сураи «Анкабут»: Чун мушрикону бутпарастон сафари дарё мекунанд, дар миёни тӯфону мавҷи хурӯшони дарё гирифтор мешаванд, бими он доранд, ки ҳозир ё лаҳзае баъд, эҳтимол киштӣ чаппа шаваду ҳама ҳалок шаванд. Дар чунин ҳолат пардаи ширку бутпарастӣ аз рӯи дилашон канор меравад, тамоми маъбудҳои сохтаи худро фаромӯш мекунанд, даст ба сӯи Худои беҳамто бардошта, бо дуъо ва ниёиш машғули ибодату парастии махсуси Худованди якто мешаванду мегӯянд, ки Худовандо! Ин ҳама баҳру бару киштию тӯфону мавҷҳои кӯҳосо махлуқи Туанд, мо низ махлуқи Туем. Худовандо! Аз ин вартаи ҳалокат моро наҷот деҳ! Чун Худованд онҳоро наҷот диҳад, мутаассифона, на ҳамаи онҳо дар аҳду паймони худ боқӣ мемонанд.

Хулоса, Худованд дуъои чунин шахсони музтарро на ин ки қабул мефармояд, балки онҳоро дар рӯи замин ҷойнишинони пешиниён мегардонад. Яъне насле дунёро падруд меғӯяд, насли дигаре ба ҷои онҳо пайдо мешавад. Зеро Худованд инсонро аз нестӣ ба вучуд овард ва ўро дар рӯи Замин ҷойнишини гузаштагон қарор дод ва ҳама мавҷудоти рӯи онро дар ихтиёри ў қарор дод ва ин қобилиятро ба ў ато фармуд. Инсон метавонад аз ҳама ашёи рӯи замин истифода кунад. Ҳангоме ки кор чунин аст, оё ҳамроҳи Худованд ҳудои дигаре ҳаст? Оё он сохтахудоҳо беҳтаранд ё Зоте, ки дорои чунин қудратҳои номбурда аст? Бо вучуди ин ҳама мушрикони панд намегиранд. Дар ҳадиси шариф омадааст: **«Се дуъо мустаҷоб (қабул) аст, ҳеҷ шакке дар он нест: Дуъои мазлум, дуъои мусофир, дуъои падар дар ҳақи фарзанди худ.»**

Дар дигар ҳадиси шариф, бо ривояти Ҷобир ибни Сулайми Ҳаҷамӣ (р) омадааст, ки гуфтам: «Ё Расулаллоҳ (с)! Шумо ба сӯи чӣ чиз дуъо мекунад?» Фармуданд: **«Ба сӯи Худои ягона дуъо мекунам. Зоте ки агар балое ба ту бирасад ва Ўро бихонӣ, онро аз ту дур мекунад, агар дар биёбоне чизеро гум кунӣ ва Ўро бихонӣ, онро ба ту бармегардонад, агар ба ту қаҳмӣ ва хушқолие бирасад ва Ўро бихонӣ, барои ту мерӯёнад...»** Ибни Касир дар тафсири хеш дар шарҳи ояти мазкур дар бораи иҷобати дуъои шахси музтар аз Ҳофиз ибни Асокир ҳодисаи аҷибро нақл кардааст: «Номбурда аз шахсе ба ном Дақии Суфӣ ҳикоят кардаанд, ки гуфтааст: «Ман шахси кироҷаш будам ва ҳаҷире доштам, ки аз Димишқ то шаҳри Зободон бо он кироҷашӣ мекардам. Дар яке аз сафарҳоям марде ҳаҷирамро иҷора гирифтубо ҳам ба роҳ баромадем. Сари роҳе расидем, ки чандон изи пои роҳгузар надошт. Он мард ба ман гуфт: «Ин роҳро дар пеш гир, ки наздиктараст. Ба ў гуфтам: «Ман ба ин роҳи кам из ошно нестам.» Ў гуфт: «Ман ба ин роҳ ошноям, ин роҳест наздиктар». Пас ба он роҳ равон шудем.

Хулоса, ба ҷое расидем, даррае буд тангу амиқ, ниҳоят ҳафвнок дар он куштагони бисёре афтода. Он мард ба ман гуфт: «Ҳаҷирро нигоҳ дор, то ман фуруд оям». Пас, аз ҳаҷир фуруд омад ва ҷома дар ҳам кашид, кордеро берун овард ва қасди ҷони ман кард. Ман по ба фирор гузоштам, ў бошад маро дунбол мекард. Дар ин ҳол ўро ба номи Худо савганд додам ва гуфтам: «Қотир (ҳаҷир) ва он чӣ дар вай аст, ҳама азони ту аз ман даст бидор». Гуфт: «Бихоҳӣ ё на, онҳо азони мананд, локин ман меҳоҳам туро нест кунам.» Хайр дигар илоҷ набуд ба ў таслим шудам ва ба ў гуфтам: «Ба ман иҷоза деҳ, то ду рақъат намоз хонам». Гуфт: «Ихтиёр дорӣ! Локин шитоб кун». Пас, бархостам, то ин ки намоз

бигзорам, аммо чунон парешонхотир будам, ки ҳама он чӣ аз оятҳои қуръонӣ медонистам, аз хотирам парида буд, ҳатто як ҳарфе аз онҳо ба ёдам наомад. Дар ҳайрат монда будам, ӯ бошад пушти сари ман мегуфт: «Шитоб кун, зудтар тамои кун ва ҳоказо». Дар ин ҳангом буд, ки Худованди азза ва ҷалла ҳамин ояти (Кист он, ки дуҳои музтарро иҷобат мефармояд) бар забонам қорӣ сохт. Ба ногоҳ дидам, ки аспсаворе, дар ҳоле ки дар дасти худ найзае дошт, аз он тарафи водӣ ба сӯи мо тозон рӯй овард ва найзаи худро ба сӯи он мард ҳаво дод. Найза бар қалби вай фуру рафт. Марди роҳзан ба замин афтод. Пас, дар он аспсавор дар овехтаму ба ӯ гуфтам: «Туро ба Худои азза ва ҷалла савганд медиҳам, ки бигӯ ту кистӣ?» Он мард гуфт: «Ман фиристодаи касе ҳастам, ки шахси музтар ва дармондаеро – «он гоҳ, ки Ӯро бихонад», иҷобат мекунад ва балоро аз вай дур мегардонад. Сипас, бо қотиру бораи ба хонаи худ саломат бозгаштам».

Ба фикри банда шахси музтар ин оятро такрор кунад, иншоаллоҳ, барои ӯ кушоиш хоҳад шуд. Валлоҳу аълам.

أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيْحَ بُشْرًا بَيْنَ

يَدَي رَحْمَتِهِ أَأَلَيْهِ مَعَ اللَّهِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾

Ам ма-й яҳдикум фи ẓулумāti-л-барри ва-л-баҳри ва ма-й юрсилу-р рийāҳа бушраи байна ядаи раҳматих. А-илāхум маъаллоҳ. Таъālаллоҳу ъамма юшрикун. 63.

63. Кист он ки роҳ менамояд шуморо дар торикиҳои биёбон ва дарё ва кист он ки мефиристад бодҳоро муждадиҳанда, пешопеши раҳмати Худ? Оё бо Худо маъбуди дигаре ҳаст? Худо аз он бартар аст, ки шарик мегиранд.

Дар чаҳорумин савол масъалаи ҳидоят матраҳ шуда, Худованд фармудааст, ки оё ин бутҳои шумо беҳтаранд ё Зоте, ки шуморо дар торикии шаб дар саҳро ва ё дар биёбон ва ё дар дарёҳо бо василаи ситорагон ҳидоят мекунад ва шумо дар масири худ хато накарда, ба сӯи маскани мақсуди худ дар ҳаракат мешавед? Кист, ки бодҳоро пешопеши борони раҳмати Худ ҳамчу муждадиҳанда аз омадани борон мефиристад? Оё бутҳои шумо ё Зоти бешарику бе ҳамто?

Бори дигар мушрикнро мухотаб қарор дода, Худованд ба саволи инкорӣ гуфтааст, ки бо ин ҳама ҳамроҳи Худованди ягона

худои дигаре ҳаст, ки падидҳҳои аҷоибро ба миён орад? Сипас, бе он ки мунтазири ҷавоби мушрикони шавад, фармудааст, ки Худованд аз он чӣ мушрикони барои Ӯ чизеро шарик қарор медиҳанд, бартару болотару муқаддасу муназзаҳ аст. Барои маълумоти бештар ба ояти 57-уми сураи «Аъроф» муроҷиат шавад.

أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَعْلَهُ

مَعَ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾

Ам ма-й ябдау-л-халқа сўмма юъидуху ва ма-й ярзукукум-м мина-с-самъи ва-л-арз. А-илāхум маъаллоҳ. Қул ҳāту бурҳāнакум ин кунтум содиқин. 64.

64. Кист он ки пайдо мекунад офариниши аввалро, сипас бори дигар баргардонад ӯро ва кист он ки шуморо аз Осмон ва Замин рӯзӣ медиҳад? Оё ҳамроҳи Худо маъбуди дигаре ҳаст? Бигӯ:

«Агар ростгӯ ҳастед, ҳуҷҷати худро биёред!».

Дар панҷумин саволе, ки дар бораи мабдаъ ва маъод сухан меравад, Худованд мушрикони хитоб намуда гуфтааст, ки оё бутҳои шумо беҳтаранд ё касе ки оғози офариниш ва баъди аз дунё гузаштан, дар қиёмат, бори дигар аз нав зинда гардонидани онҳо дар ихтиёри Ӯст? Агарчи мушрикони ба офариниши аввал эътироф дошта бошанд ҳам, локин ба маъод бовар надоранд. Аз мазмуни ин оят бар онҳо лозим мегардад, ки бояд бар маъод (зинда гардонидани баъди мурдан) иқрор кунанд. Дар идомаи ояти мазкур Худованд гуфтааст, ки чӣ касе баъди оғоз то охири умр шуморо аз Осмону Замин ризқу рӯзӣ медиҳад? Оё маъбудҳои шумо ё Худованди яккаву беҳамто? Оё бо ин ҳол боз ҳам эътиқод доред, ки маъбуде ҳамроҳи Худо ҳаст, ки чизеро меофараду сомон медиҳад? Ҳаргиз чунин нест! Сипас, Худованд ба ҳабиби Худ (с) фармуд, ки ба мушрикони бигӯ, ки ай мушрикони, агар ба гуфтаҳои ман бовар надоред, дар ин ки мегӯед Худои субҳон (наъзу биллоҳ) шарике дорад ва ростгӯй ҳастед, далелу ҳуҷҷати худро биёред, то бубинем, ки маъбудҳои шумо мисли Аллоҳ чӣ чизро офарида тавонистаанд? Маълум аст, ки ғайри Худои якто ягон махлуқ аз махлуқоти Худованд ҳатто як пари пашшаро офарида наметавонанд!

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ

أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾

Қул лā яъламу маъ фи-с-самāвāti ва-л-арзӣ-л ғайба иллаллоҳ. Ва ма̇ яшъуруна аййāна юбъаъун. 65.

65. Бигӯ: «Ҳеҷ, кас (аз онҳое ки) дар осмонҳо ва Замин аст, ғайбро намедонад, магар Худо ва онҳо намедонанд, ки кай барангехта шаванд».

Худованд дар панҷ ояти гузашта ба дувоздаҳ нишонаи бузурги Худ ишора фармуд: Аз он ҷумла: Осмон, Замин, нузули борон, таъсири он, оромишу қароргоҳи инсон дар рӯи замин, наҳрҳои оби қорӣ, кӯҳҳои побарҷо, пардае миёни оби шӯру ширин, иҷобати дуъои дармондагон (ба хусусан шахси музтар), ҳидояти онҳо дар ториқиҳои бару баҳр бо ситорагон, бодҳои муждаовари пешопеши омадани борон, таҷдиди ҳаёти мавҷудот, ризку рӯзии инсон аз Осмону Замин. Ҳоло дар ин оят Пайғамбари Худо фармудааст, ки ба касе, ки даъвои дониستاني илми ғайб дорад бигӯ, ки ба ғайр аз Худованд дигар ҳеҷ кас, чи дар Осмон бошад ё дар Замин, илми ғайбро намедонад. Ва ҳамчунин намедонад, ки кай қиёмат барпо мешаваду кай мурдагон аз нав барангехта мешаванд. Агар Худованд бахше аз илми ғайбро бо ризоияти Худ, дар ихтиёри расулониаш гузорад, чуноне ки дар оёти 26-27-уми сураи «Ҷин» ишора шуд, ҳамон миқдор метавонанд аз илми ғайб огоҳӣ пайдо кунанд. Илова бар ин, масъалаи дониستاني вақти барпошавии қиёмат аз ин амр мустасноост, ҳеҷ кас, хоҳ фаришта бошадӯ хоҳ набӣ, аз он огоҳӣ надорад. Валлоҳу аълам.

بَلْ أَدْرَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾

Бали-д-дāрака ълмуҳум фи-л-āхирах. Бал ҳум фӣ шакки-м минҳā бал ҳум-м минҳā ъамун. 66.

66. Балки илми онҳо дар боби охират ба ҷое нарасид. Балки онҳо аз охират дар шубҳаанд. Балки онҳо дар бораи охират нобиноанд. Сабабҳои ба даст овардани дониستاني илми охират дар ҳамин дунё бисёру пушти сари ҳам истода ва ошкоро намоён аст.

Дар фасли баҳорон нашъу намои замини «мурда» ва сабзиши ону борвар шудани дарахтон, ки дар фасли зимистон чун ҷӯби хушида буданд, боз дигар нишонаҳое, ки маҷмӯъан бар

имконпазир ва ҳақ будани зинда шудани баъди маргро далолат мекунанд, дар рӯи Замин бисёранд. Аммо мушрикони ва шахсони ҷоҳил аз канори ин саҳнаҳо, чун шахсони нобино бе ягон эътибор мегузаранд.

Хулоса, Худованд дар бораи мушрикони, ки аз вуқӯи қиёмат огаҳӣ надоранд, ё шакку тардид мекунанд, чунин гуфтааст, ки агар илми онҳо дар ин дунё барои фаҳмидани зинда шудани баъди мурдан нарасад, дар охират пурра ба камол мерасад. Ҳақиқати ҳамаи он чизҳоеро, ки дар дунё барояшон ваъда шуда буд, аммо онҳо шубҳа мекарданд ва бовар намекарданд, дар он ҷо бо чашми худ мебинанд. Локин афсӯс ин пурра шудани ақлу илмашон онҳоро ба ҷое нарасонда, ба онҳо ҳеҷ суде намебахшад. Зеро онҳо нахостанд дар дунё аз ҳақиқати оламе, ки пас аз марг воқеъ мешавад иттилои саҳеҳе пайдо кунанд. Онҳо дар аслу ҳақиқати он шак карданд. Чун онҳо аз канори манзараҳое, ки ба дурустии барпо шудани қиёмат далолат мекарданд, мегузаштанд ва ҳарчи дар бораи қиёмату аҳволи он мешуниданд, ҳамаро дурӯғ меҳисобиданд. Илова бар ин, бо истехзо далелҳо пешкаш карда...

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا وَءَابَاؤُنَا أَبْنَاءُ لِمُخْرَجُونَ

Ва қола-л лазъина кафарӯ а-изъа куннā туроб-а ва абъунā а-иннā ламухраҷун. 67.

67. Ва кофирон гуфтанд: «Оё чун хок шавем ва падарони мо низ, оё берун оварда мешавем?»

Дар шакку тардид будани мушрикони кофирон дар ҳама аср вучуд дорад. Хусусан дар асри Расулаллоҳ (с) чунин афроде буд, ки чун аҳволи қиёматро аз Расулаллоҳ (с) мешуниданд мегуфтанд, ки оё ҳангоме ки мо ва падарони мо хок шудем, боз ҳам аз зери хок зинда берун хоҳем шуд? На! Ин ҳодисаро ақли мо қабул намекунанд, ҳеҷ мумкин нест, ки инсон мураду хок шаваду боз дубора зинда шавад.

Хулоса, мушрикони бо андозаи ақлашон қаноъат карда, ба нишонаҳои қиёмат, ки дар рӯи Замин паи ҳам вучуд доранд, эътибор намедиханд.

Барои маълумоти бештар ба оёти 47-48-уми сураи «Воқеъа» муроҷиат шавад. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

لَقَدْ وَعَدْنَا هَذَا نَحْنُ وَءَابَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنَّ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ

الْأَوَّلِينَ

Лақад вуъиднā хāзā наҳну ва āбāунā миң қаблу ин хāзā иллā асāтīру-л-аввалīн. 68.

68. Ҳаройина, пеш аз ин моро ва падарони моро ваъда дода шуд. Нест ин суҳан, магар афсонаҳои пешиниён».

Мушрикон дар мавриди қиёмат сухани Расулаллоҳ (с)-ро, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, бовар намекарданд. Ҳоло дар давоми суҳан онҳо (мушрикон) гуфтанд, ки дар ҳақиқат ягон нишонае дар масъалаи аз нав барангехта шудан назди мо маълум нест. Ин ба ҷуз як ваъда ва як сухани беасосу дурӯғпардозӣ, афсонаҳо ва достонҳои пешиниён чизи дигаре нест, ки ба мо ва ба падарони гузаштаи мо гуфтеду меғӯед. Мо ҳеҷ надидаем, ки баъди марг касе аз падарони мо аз нав зинда шуда боз ба дунё бозгашта бошад.

Хулоса, мушрикони мутаъассиби ҳамасри Расулаллоҳ (с) бо масҳара ва бо гуфтани чунин суҳанҳо рӯзи қиёматро инкор мекарданд. Ояти зер чунин афродро бо муҷозоте, ки дар пеш доранд, таҳдид кардааст.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ

Қул сīру фи-л-арзӣ фанъзурӯ кайфа кāна ъāқибату-л мучримīн. 69.

69. Бигӯ: «Сайр кунед дар Замин, пас, бингаред, анҷоми кори гунаҳгорон чӣ гуна буд!».

Дар ин оят Худованд Пайғамбари Худ (с)-ро хитоб намуда фармудааст, ки ба онҳо бигӯ, ки эй касоне, ки қиёмату барангехта шудан дар он рӯзро бовар надоред, дар рӯи замин як сайру саёҳат кунед ва осори гузаштагонро, ки чун шумо мункири тавҳиду қиёмату маъод буданд ва ҳушдорҳои пайғамбаронро дурӯғ ҳисобиданд, бубинед, ки шаҳру диёр ва худашон ба кадом ҳолату уқубат гирифта шудаанд!

Хулоса, аз мазмуни ояти мазкур зимнан чунин бармеояд, ки мушрикони инкоркунандаи баъс, агар ислоҳ нашаванд, тақлиди

ниёғони худ кунанд, сарнавишти гузаштагон бар сарашон хоҳад омад.

Барои маълумоти бештар ба ояти 137-уми сураи «Оли Имрон» муроҷиғат шавад. Валлоҳу аълам.

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

Ва лā таҳзан ъалайҳим ва лā такун фӣ ҷайқи-м мим мā ямкурун. 70.

70. Ва ба онҳо андӯҳ махӯр ва аз мақри бади онҳо дар тангдилӣ мабош!

Чун Расулуллоҳ (с) аз барпошавии қиёмату аз нав зинда шудан мушриконро ҳушдор медод, онҳо ба ӯ (с) дар ситез шуда дар куфри худ пофишорӣ мекарданд. Расулаллоҳ (с) аз муҳолифати онҳо ранҷ мебурд, дилаш барои онҳо месӯхт ва ҳамеша меҳост онҳо ҳидоят шаванд. Худованд дар ин оят Расули Худ (с)-ро дилбардорӣ карда, ба ӯ (с) фармуд, ки аз ин, ки онҳо макру найранг мекунанду суҳанҳои туро қабул надоранд, ғамгин мабош ва ғусса ҳам махӯр. Мо дар ҳама кор ёру ёвари туем. Аз ин, ки мушрикон ҳидоят намешаванд, тангдил ҳам мабош, зеро мушрикон...

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾

Ва яқулуна матā ҳāза-л ваъду ин кунтум содиқин. 71.

71. Ва мегӯянд: «Агар ростгӯед, ин ваъда кай бошад?»

Ба ҷои он ки мушрикон аз оқибати қори худ андеша кунанд, чун Пайғамбар (с) ба онҳо дилсӯзона меҳрубонӣ карда, онҳоро ҳушдор медод, онҳо боз ҳам бо мазоҳу масҳарагӯи пардохта, ба Расулаллоҳ (с) (ба муъминҳо) меғуфтанд, ки агар рост мегӯед, ин ваъдаи азоби илоҳӣ ё қиёмат ё аз нав зинда шудане, ки шумо мегӯед, кай воқеъ хоҳад шуд?!

قُلْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾

Қул ъасā ай якуна радифа лакум баъзу-л-лазӣ тастаъчилун. 72.

72. Бигӯ: «Шояд баъзе он чӣ бо шитоб металабед, ба шумо наздик шуда бошад».

Чун мушрикон дар бораи вуқӯи қиёмат саволҳои масхараомез (чуноне ки дар оятҳои қаблӣ гузашт) медоданд, Худованд Расули Худ (с)-ро фармуд, ки дар посух ба онҳо бигӯ, ки эй мушрикон, шумо чаро бар сари худатон азобро бо шитоб талаб мекунед?! Шояд он азобро металабед, назди шумо ё дар канори шумо бошаду шумо онро надонед; чаро азоби Илоҳиро ночиз шуморида, бар худ раҳм намекунед? Муфасссирон калимаи «Ъаса»-ро, ки дар ин оят омадааст ба маънои ногузир истифода намудаанд. Дар барои он ки манзур аз ин азоби дар канори мушриконбуда кадом азоб аст, баъзе аз муфасссирон ғазои Бадрро дар назар доштаанд, ки дар он ҳафтод тани сардамдорони мушрикон ҳалок ва ҳафтод тани онҳо асир афтод. Ба қавле азоби қабр аст.

Хулоса, бояд инсон чунин имон дошта бошад, ки дар кадом лаҳзае, ки Худованд хоҳад, метавонад ба ваъдаи Худ вафо кунад.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

Ва инна Раббака ла зӯ фаълин ъала-н-наси ва лакинна акъараҳум лā яшкурӯн. 73.

73. Ва ҳаройина, Парвардигори ту бар мардум дорои фазл аст, валекин бештари онҳо шуқр намеkunанд.

Ояти мазкур маънои ояти қаблӣро идома дода, дар он Худованд аз раҳму шафқати Худ хабар додааст, ки агарчи мушрикон бар сари худ азобро бо шитоб металабанд, локин Худованд бо фазлу марҳамати Худ дар муҷозоти онҳо шитоб намеkunад, ба онҳо муҳлати кофӣ медиҳад, онҳо метавонанд дар ин мӯҳлат худро ислоҳ kunанд. Ҳамчунин касоне, ки гуноҳ мекунанду дар ҳол ба азоб гирифта намешаванд, низ бояд шуқрона kunанду ҳаққи эҳсонӣ Парвардигорро шиносанд ва худро ислоҳ созанд. Лекин аксари мардум аз фазлу меҳрубонии Худованд дар ғафлат монда, шуқрона намеkunанд, ба ҷои шуқрона бо масхара меғӯянд, ки Қиёмат кай мешавад? Барои маълумоти бештар ба ояти 33-юми сураи «Анфол» ва ба ояти 69-уми сураи «Қасас» муроҷиат шавад.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾

Ва инна Раббака ла- яъламу мā тукинну сӯдӯруҳум ва мā юълинӯн. 74.

74. Ва ҳаройина, Парвардигори ту, он чиро, ки синаҳои онҳо пинҳон мекунанд ва он чӣ зоҳир менамоянд, медонад.

Ин ақида саҳеҳ аст, ки барои Парвардигор пинҳону ошкор, ғоибу ҳозир яксон аст. Агар мушрикони тасаввур кунанд, ки онҳо ба хоҳири он дар ҳол муҷозот намешаванд, ки Худованд аз аҳволу аз ниятҳои бади онҳо беҳабар аст, иштибоҳи бузурге мекунад. Парвардигори ту он чӣ мушрикони дар сина (дил)-ҳояшон пинҳон мекунад ва он чиро ошкор мекунад, бо ҳубӣ медонад. Аммо аз ҷониби Худованд ба таъхир гузоштани азоби онҳо, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, фазли Ёст, ки то вақти муайяну то вақти муқаддар ба онҳо муҳлати кофӣ додааст.

وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٧٥﴾

Ва ма мин ғоибатин фи-с-самъи ва-л-аръи иллā фи китāби-м мубин. 75.

75. Ва дар Осмон ва Замин ҳеҷ нӯшидае нест, магар он ки дар Китоби равшан навишта шудааст.

Худованд на танҳо асрори дарун ва берунии ҳамаро медонад, балки илми Ё таъоло ба қадре васеъ аст, ки ҳар мавҷуде дар осмонҳо ва Замин пинҳон бошад, Худованд ўро медонад ва дар китоби ошкори Ё навишта шудааст. Яъне на ин ки Худованд сирҳои нӯшидаи қалби инсонҳоро медонад, балки ҳар сире ки дар осмонҳо ва Замин бошад, ҳамаро медонад ва онҳо ошкоро дар Лавҳул-маҳфуз сабт шудаанд.

Хулоса, Аллоҳ таъолло Қуръонро нозил кард. Агар дар он чи ки мардум байни худ ихтилоф доранд, Ё ҳукм кунад, он ҳукм ҳаққаст. Зеро ҳукми Ё ҳукми Худост.

Барои маълумоти бештар ба ояти 59-уми сураи «Анъом» муроҷиъат шавад.

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَنْقُصُ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ

تَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾

Инна ҳāзā-л-Қур-āна яқуссу ъалā банӣ Исрōйла акъара-л-лаъи ҳум фиҳи яхталифун. 76.

76. Ҳаройина, ин Қуръон барои бани Исроил бештари он чиро, ки онҳо дар он ихтилоф мекарданд, баён мекунад.

Дар оятҳои қаблӣ сухан аз мабдау маъод, аз илми беканори Аллоҳ таъоло ва аз ҳоли мушрикони гузашт. Ҳоло дар ояти мавриди назар, дар бораи набувват, ҳаққонияти Қуръон ва аз навъи дигари

кофирон- яҳудиҳо ва ихтилофи онҳо сухан ба миён омада, Худованд хабар додааст, ки ин Қуръон, дар ҳақиқат, аксари он чизҳое, ки бани Исроил дар онҳо ихтилоф доранд, барояшон баён мекунад. Агар бани Исроил ба Қуръон ҷанг зананд, бе гумон роҳи ҳалли ихтилофҳо ва тафриқабозиҳояшонро меёбанд. Масалан: яҳудиҳо дар масъалаи доир ба Марям, Исо (а) ва дар мавриди Пайғамбар (с), ки башорати ӯ дар «Таврот» низ омада буд, байни худашон ихтилоф доштанд. Чун Қуръон омад, барои радди ихтилофи онҳо дар яке аз оятҳо баён кард, ки Исо (а) ҳудаш босароҳат гуфтааст, ки ман бандаи Худоям, китоби осмонӣ (Инҷил) ба ман дода шуд, Худованд маро пайғамбари Худ қарор дод ва ғайра.

Барои маълумоти бештар ба ояти 30-юми сураи «Марям» ва ояти 59-уми сураи «Оли Имрон» ва ба ояти 29-уми сураи «Фатҳ» муроҷиъат шавад. Ояти зер эзоҳи ояти қаблиро идома медиҳад.

وَأَنَّهُ هَدَىٰ وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

Ва иннаҳу лахуда-в ва раҳмату-л лил муъминин. 77.

77. Ва ҳаройина, Вай (Қуръон) мусалмононро ҳидоят ва раҳмат аст.

Қуръон барои касоне, ки ба Худованд (ҷ.ҷ.) имон овардаанд ва Пайғамбари Худо (с)-ро пайрав шудаанд, аз роҳи қач ба роҳи рост ҳидоятгар аст. Касе бо Қуръон ҳидоят шавад, некбахтии дунё ва охират насиби ӯст. Қуръон китобест, ки инсонро аз роҳҳои ихтилофандозӣ, тафриқабозӣ ба роҳи адлу инсоф, имону ислому Худотарсию Худопарастӣ ҳидоят мекунад.

Мисол: Гурӯҳе аз насоро гумроҳ шуда, Исо ибни Марям (а)-ро (наъзуз биллоҳ), Худо дар ҷасади одам аст- меғӯянд. Гурӯҳе аз онҳо ӯро яке аз севвум худоҳо медонанд. Бо фикри онҳо, гӯё Исо (а) дар дор чормех шудааст. Худованд бо Қуръон муъминонро ҳидоят намуда, дар ояти 75-уми сураи «Моида» гуфт, ки Исо (а) писари Марям (а) ба ҷуз Пайғамбари мо ки пеш аз ӯ (а) пайғамбарон низ гузаштаанд, каси дигаре нест. Яъне на ӯ (а) Худост, на писари Худо ва на дар дор чормех шудааст. Балки банда ва расули Худост ва Худованд ӯ (а)-ро ба сӯйи Осмон боло бурд. Ин аст ҳидояти Қуръон.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾

Инна Раббака яқзӣ байнаҳум би ҳукмиҳ. Ва Ҳува-л Ёзизу-л Ёлим. 78.

78. Ҳаройина, Парвардигори ту ба ҳукми Худ миёни онҳо файсала кунад ва Ёст голибу доно.

Бани Исроил, дар баробари Қуръон, ки ҳақиқатро бозгӯ мекунад, таслим нашуданд. Ҳоло Худованд дар ин оят гуфтааст, ки Парвардигори Ту дар кори худ Азиз (мағлубнашаванда) ва чунон Алим (Доно) аст, ки ҳукмаш қиёсӣ ё тахминӣ нест. Ана чунин Зот рӯзи қиёмат байни бани Исроил ҳукму файсала мекунад. Агарчи дар ояти мазкур сароҳатан доварию Худованд дар рӯзи қиёмат зикр нашуда бошад ҳам, локин бо назардошти эзоҳи ояти 17-уми сураи «Ҷосия» ва ояти 93-юми сураи «Юнус (а)» маълум мешавад, ки Худованд барои бани Исроил дар он чи ихтилоф кардаанд, рӯзи қиёмат доварӣ мекунад. Барои маълумоти бештар ба оятҳои номбурда муроҷиъат шавад. Валлоху аълам.

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ

Фа таваккал ъалаллоҳ. Иннака ъала-л-ҳаққи-л-мубӣн. 79.

79. Пас, бар Худо таваккул кун, ҳаройина, ту бар дини ростии равшан ҳастӣ!

Дар оятҳои қаблӣ тасаллии Пайғамбар (с), зикри бо азамат будани Қуръон ва таҳдид барои бани Исроил гузашт. Ҳоло Худованд дар ин оят, ҳабиби Худ, Муҳаммад (с)-ро фармудааст, ки эй Пайғамбари Мо, ҳама кори худро ба Аллоҳ таъоло бисупор ва бар Ё таваккал кун, зеро Ё шикастнопазир аст, таваккал бар Худое кун, ки дар ихтиёри ту Қуръонро гузоштааст. Аз мухолафатҳои онҳо (аҳли китоб) натарс, барои ту сазовор нест, ки дар худ шакку тардидро роҳ диҳӣ, чаро ки ту ошкоро дар дини ҳақ ҳастӣ!

إِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ

Иннака лā тусмиъу-л мавтā ва лā тусмиъу-с-сумма-д-дуъāа изā валлаву мудбирӣн. 80.

80. Ҳаройина, ту каронро, вақте ки пушт дода рӯ бигардонанд, садои худро шунавонида наметавонӣ.

Дар ин оят зимнан тасалии Парвардигор барои Расулаллоҳ (с) мавҷуд буда, дар айни ҳол касоне, ки аз даъвати Ислом рӯй мегардонанд, ба шахсони мурда ва ба шахсони кару кӯри пуштгардонидаи дур, ки ба онҳо расонидани овоз имкон надорад, ташбеҳ шудааст. Чунин савол шуданаш мумкин, ки агар Қуръон ошкоро ҳаққаст, пас, чаро баъзе аз мардум мухолифат мекунанд?

Ояти мазкур, валлоҳу аълам, ҷавобгӯи ин савол буда, Худованд ба Расули Худ (с) фармуд, ки агар сухани шумо дар дили онҳо таъсир накунад ва ин оятҳои қуръонӣ, ки ҳақ будани онҳо ошкор аст, қобили қабули онҳо нашаванд, ҷои таъаҷҷуб нест, зеро онҳо мисли мурдагонанд. Ту сухани худро ба касоне расонида метавонӣ, ки онҳо рӯҳан ва дар асл зиндаанд ва толиби шунидани ҳақиқатанд. Зиндаҳои мурданамову мутаъассиб ба кароне монанданд, ки пушт сӯи мухотаби худ гардониданд. Агар шахси шунаванда кар бошад, илова бар ин, боз пушт гардониди бошад, оё садои мухотаби худро мешунавад? Ҳаргиз!

Барои маълумоти бештар ба ояти 24-уми сураи «Анфол» муроҷиъат шавад.

وَمَا أَنْتَ بِهَدَى الْعَمَى عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا

فَهُمْ مُسْلِمُونَ

Ва ма афта би ҳади-л-ъумйи њан ғалалатиҳим. Ин тусмиъу илла ма-й юьмину би айъатина фа ҳум муслимун.81.

81. Нестӣ ту роҳнамоандаи кӯрон, то аз гумроҳии ҳеш бозоянд. Намешунавонӣ, магар касеро, ки ба оятҳои Мо имон овардааст. Пас, ин ҷамоат гарданниҳандагонанд.

Худованд дар ояти қаблӣ шахсонеро ки ба Қуръон ҳидоят намешаванд, ба ҷасади шахси мурда ва ё ба шахси зиндаи кари пуштгардониди монанд кард. Ҳоло дар ин оят чунин шахсонро Худованд ба шахси кӯр низ ташбеҳ карда, Расули Худ (с)-ро фармуд, ки агар чунин афрод лоақал чашми бино медоштанд, метавонистӣ он чиро ки Худо аз бандагони Худ меҳоҳад, ба онҳо бо ишора роҳи ростро мефаҳмондӣ ва аз гумроҳӣ онҳоро боз медоштӣ. Акнун, ки тамоми роҳҳои ҳақ ба рӯи онҳо баста шуд, гӯё қалбҳояшон мурда, гӯшҳояшон кар, чашмҳояшон нобино аст, ту онҳоро ҳидоят карда наметавонӣ. Ту суҳанҳои ҳаққи худро танҳо ба гӯши касоне расонида метавонӣ, ки онҳо мусалмонанд, ба оятҳои Мо имон доранд ва дар баробари ҳақ ва оятҳои Парвардигор таслиманд. Мерасад рӯзе, ки бо шахсони кофир ҳисобу китоб шавад.

Хулоса, дар истилоҳи Қуръон касоне ки дар шаҳват фуру рафтаанд, дар саҳнаи офариниш осори бо азамат будани Парвардигорро мушоҳида намекунанд, дар зоҳир зинда бошанд ҳам, аммо дар маъно ба мурда монанданд. Касоне ки имон

оварданд ва мувофиқи шариъати ислом зиндагӣ карданд осорашон ҷаҳонро фаро гирифтааст ва мардум аз онҳо пайравӣ мекунанд, онҳо дар зоҳир мурда бошанд ҳам, дар маъно ҷовидон зиндаанд.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ

النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ

✽ **Ва изā вақаъа-л қавлу њалайҳим ахраҷнā лаҳум даъбата-м мина-л аръи тукаллимухум анна-н-нāса кāну биāйāтинā лā йуқинун. 82.**

82. Ва чун ваъдаи рӯзи азоб бар онҳо даррасад, барои онҳо аз Замин ҷонваре берун орем, ки ба сабаби он ки мардум ба оятҳои Мо яқин (имон) намеоварданд, бо онҳо сухан гӯяд.

Дар ин оят Худованд қисмате аз ҳодисаҳоеро, ки дар остонаи рӯзи растохез (қиёмат) рӯи медиҳанд, хабар дода, ҳамчунин ишора ба сарнавишти дардноки мункир (кофир)-он намуда гуфтааст, ки ҳангоме ки фармони азоби онҳо (кофирон) даррасад Добра (ҷонвар)-еро аз Замин барои онҳо берун меорем, ки ба онҳо сухани фаҳмо мегӯяд.

Муфасссирон гуфтаанд, ин воқеа дар ибтидои рӯзи растохез рӯх медиҳад. Аҳли куфр, чуноне ки дар оятҳои қаблӣ гузашт, бо шитобу бо мазоҳу масхара чунин рӯзро талаб мекарданд. Хурӯҷи Добрауларз (ҷонвари замин) яке аз нишонаҳои куброи (бузурги) рӯзи қиёмат аст. Ў чи хел ҷонвар аст, бо по рост ё бо шикам роҳ меравад, Худованд медонад. Зеро дар бораи шакл ва ҳаҷму қадубасти ӯ чизе дар Қуръон ишора нашудааст. Добрауларз ба мардум хабар медиҳад, ки фалон шахс муъмин ва фалон шахс кофир аст. Чун мардум онро мебинанд, ҳама имон меоранд, аммо имони онҳо маҷбурист, имони маҷбури қабул нест. Магар касоне, ки қаблан имон оварда ва ҳамроҳи имони худ амалҳои солеҳро иҷро мекарданд.

Дар ҳадиси шариф, ки дар истилоҳи аҳли ҳадис онро ҳадиси марфуъ гуфтаанд, бо ривояти Имом Муслим, аз Ибни Умар (р) омадааст, ки Расулалоҳ (с) фармудаанд: **«Беғумон, аввалин нишонаҳои рӯзи қиёмат, ки зухур мекунад, тулӯи Хуршед аз ҷиҳати мағриб ва хурӯҷи Добра бар мардум ба ҳангоми ними рӯз аст»**. Яъне аз аввали рӯз то ними рӯз аллакай ду нишонаи бузурги рӯзи қиёмат пайдо хоҳад шуд.

Дар дигар ҳадис бо ривояти Ҳузайфа бини Усайди ансорӣ (р) омадааст, ки рӯзе мо дар бораи вуқӯи қиёмат гуфтугӯ доштем, Расули Худо (с) аз утоқе сар кашиданду ба мо гуфтанд: **“То шумо даҳ нишонаи зайлро набинед, қиёмат барпо намешавад:**

Якум. Тулӯи Хуршед аз тарафи Мағриб.

Дуюм. Пайдо шудани Духон (дуд).

Сеюм. Хурӯчи Доббатуларз.

Чорум. Зухури Яъҷучу Маъҷуч.

Панҷум. Нузули Исо ибни Марям (р).

Шашум. Хурӯчи Дачҷол.

Ҳафтум. Се хусуф хусуфе дар Мағриб.

Ҳашум. Хусуфе дар Машриқ ва

Нухум. Хусуфе дар ҷазираи Араб.

Даҳум. Оташе, ки аз умқи Адн берун меояд ва мардумро меронад ё онҳоро гирд меорад. Онҳо дар ҳар кучое, ки шаб бигзаронанд, шаб мегузаронад ва ҳар ҷое, ки ними рӯз биосоҷанд, бо онҳо ҳамроҳӣ мекунанд.” Дар бораи маҳалли хурӯчи Даббатуларз аз Расулаллоҳ (с) пурсида шуд, ӯ (с) гуфт: **“Аз масҷиде ки назди Худованд бузургтарин эҳтиром дорад.”** Яъне аз Масҷидил ҳаром. Дар шарҳи ояти мазкур Ибни Касир аз «Саҳеҳ»-и Муслим ҳадисеро нақл кардаанд, ки Расулаллоҳ (с) чунин гуфтанд: **«Се чиз ҳаст, ки чун онҳо берун оянд, барои ҳеҷ касе, ки аз қабл имон наоварда бошад ё дар имони хеш дастовардаи хайре надошта бошад, имон оварданааш суде намебахшад:**

Якум. Тулӯи Хуршед аз Мағриб.

Дуюм. Хурӯчи Дачҷол.

Сеюм. Хурӯчи Доббатуларз».

Калимаи Доббатуларз маънои васеъ дошта, барои фаҳмидани он ба ояти 6-уми сураи «Ҳуд (а)» ва ба ояти 61-уми сураи «Наҳл» ва ба ояти 22-юми сураи «Анфол» муроҷиъат шавад. Валлоҳу аълам.

Баъди баёни аломатҳои рӯзи қиёмат дар ояти зер аз сифатҳои он суҳан оғоз мешавад:

وَيَوْمَ نَخْشِرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِّمَّنْ يُكَذِّبُ بَيِّنَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾

Ва явма наҳшуру миъ кулли умматин фаваҷа-м мим ма-й юказзибу би айъатинā фа ҳум йӯзаъун. 83.

83. Ва он рӯз, ки Мо аз ҳар уммат тоифаеро аз онҳо, ки оятҳои Моро дурӯғ мешуморанд, барангезем, пас, аз онҳо баъзро то расидани баъзе (то ҷамъ шаванд) боздошт карда мешаванд.

Худованд дар ин оят ба дигар саҳнаи рӯзи растохез ишора карда, гуфтааст, ки ай Муҳаммад (с), ба ёд ор он рӯзеро, ки мо аз ҳар уммат касонеро, ки оятҳои моро дурӯғ меҳисобиданд, маҳшур (зинда) мекунем, то ин ки онҳо ҳама бо ҳам ҷамъ шаванд, дар маконе онҳоро нигоҳ медорем, онҳо аз ояндаи худ нигарон мешаванд.

Хулоса, рӯзе фаро мерасад, ки Худованд чунин қавмро маҳшур мекунад ва онҳоро барои муҷозоти амалҳояшон омода месозад. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ أَلَكُذِّبْتُمْ بِأَيَّتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنْتُمْ

**Ҳаттā изā ҷāу қола аказзабтум би айātи ва лам туҳитū
биҳā ъилман аммā зā кунтум таъмалун. 84.**

84. Чун, вақте ки ҳозир оянд, Худо ба онҳо гӯяд: «Оё оятҳои Маро дурӯғ шуморидед? Ҳол он, ки аз рӯи дониш онро дар бар нагирифта будед. Ё чӣ кор мекардед, ки оятҳоро андеша накардед?!».

Чун онҳоро саранҷом ба майдони ҳисобгоҳ назди Худованд меоранд, Худованд бо таҳдид ба онҳо мегӯяд, ки Мо оятҳои Худо бар пайғамбарони Худ фиристодем ва ба онҳоро амр карда будем, то ин ки ба шумо онҳоро расонанд, онҳо расониданд, чаро оятҳои Моро дурӯғ шуморидед? Илми шумо барои дарки маънои оятҳо Мо кофӣ набуд, чаро қабл аз он ки маънои оятҳоро фаҳму таҳқиқ кунед, бовар накардед? Шумо дар тӯли зиндагии худ ба чӣ кор машғул будед, ки аз дарку андешаи маънои оятҳои Мо дар ғафлат мондед?

Аз раванди маънои оят маълум мешавад, ки азоби кӯбанда қатъан барои чунин афрод фуруд меояд. Ояти зер эзоҳи ояти қаблиро, иншоаллоҳ, пурра месозад.

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِم بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ

**Ва вақаъа-л-қавлу ъалайҳим би мā заламū фаҳум лā
янтиқун. 85.**

85. Ва бо сабаби ситам кардани онҳо ваъдаи азоб бар онҳо собит шуд. Пас, он ҷамоъат сухан нагӯянд.

Ояти мазкур давоми ояти қаблӣ буда, Худованд хабар додааст, ки дар муқобили ингуна саволҳо маълум аст, ки ин гунаҳгорон ҳеҷ посухе надоранд. Сипас, барои онҳо бо сабаби ситаме, ки варзиданд, фармони азоби Илоҳӣ содир мешавад, дигар онҳо ҳеҷ сухан надоранд, дошта бошанд ҳам, ҷои сухан гуфтан барои онҳо боқӣ намондааст ва чуну чаро гуфта ҳам наметавонанд. Онҳо ба худ чӣ ситам кардаанд, қисман дар оятҳои қаблӣ гузашт. Муфасссирон гуфтаанд, ки ситами дигаре, ки онҳо бар худ раво диданд, мувофиқи мазмуни ояти мазкур ширк бо Худост. Ширк овардан ба Худо аз бузургтарин ситам аст, ки лозим будани азобро бар худ воҷиб мегардонад ва аз мушрик дар он ҳолат дигар узре қабул намешавад. Валлоҳу аълам.

الْمَيْرَ وَأَنَا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لَيْسَكُنْوَ فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنِّ فِي ذَلِكَ

لَا يَتْلُو لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

Алам ярав аннā чаъална-л-лайла ли яскуну фӯҳи ва-н-наҳара мубсиро. Инна фӯ зāлика ла айāти-л ли қавми-й юьминун. 86.

86. Оё надиданд, ки Мо шабро пайдо кардаем, то дар он биороманд ва рӯзро равшан кардаем? Ҳаройина, дар ин амр барои қавме, ки боварӣ доранд, нишонаҳост.

Он шахсоне, ки сифаташон дар оятҳои қаблӣ гузашт, ҳар сари қадам нишонаҳои холиқ будани Парвардигорро мебинанд, ки пайи ҳам истодаанд, чаро эътибор намедиханд? Хайр, бигзор онҳоро надиданд, оё надиданд, ки Худованд шабро барои оромиш ва барои хоби онҳо торик қарор дод, ки дар он меосоянд ва рӯзро барои ёфтани ризку рӯзи равшан гардонид? Агар онҳо эътибор медоданд, шармандаи рӯзи қиёмат намешуданд. Онҳо бояд медонистанд, ки шабу рӯзро Худованд беҳуда наофаридааст. Албатта, аз ин панду андарзҳо мардуме, ки имон доранд, ибрат мегиранд.

Оятҳои зер аз ҳодисаҳое, ки дар он рӯз рух медиҳанд, сухан мекунанд.

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَرَعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ

شَاءَ اللَّهُ وَكُلُّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ

Ва яема юнфаху фи-с-сури фа фазиъа ман фи-с-самāvāti ва ман фи-л-арзи иллā ман шāаллоҳ. Ва куллун атавху дāхирин. 87.

87. Ва он рӯзеро ёд кун, ки дар сур дамида шавад, пас, ононе, ки дар осмонҳоянд ва ононе, ки дар Заминанд, музтариб шаванд, магар касе, ки Худо хостааст. Ва ҳама пеши Худо хоришуда биёянд.

Аз маҷмӯаи оятҳои қуръонӣ бармеояд, ки бо амри Худованд нафха (дамидан)-и сури Исрофил (а) ду бор мешавад: як бор дар охири дунё, яъне дар остонаи Растохез, ки ваҳшати он ҳамаро фаро мегирад ва бо шунидани он қони ҳама аз қолаби ҷасадашон хориҷ мешавад. Ҳангоми бори дуюм дамида шудани сур ҳама аз нав дар қиёмат зинда мешаванд. Ҳоло Худованд дар ин оят аз муқаддимаҳои рӯзи Растохез хабар дода гуфтааст, ки ай мухотаб, ба хотир ор рӯзеро, ки дар сур дамида мешавад ва тамоми касоне, ки дар Осмон ва Заминанд, ба ғайри касоне, ки Худованд дар ҳарос шуданашонро нахостааст, дигар ҳамаро тарсу ваҳму ваҳшати он рӯз пахш мекунаду ҳама бо ҳам бо сари таслим ва хоксорона дар пешгоҳи Худованд ҳозир мешаванд. Киҳо аз тарсу ваҳшати он рӯз дар амонанд? Баъзе аз муфасссирон бо далел овардани ояти 89-уми ҳамин сура ва оёти 127-128-уми сураи «Вассоффот», касонero донистаанд, ки дар партави имони худ чун анбиё, шуҳадо ва ҷамиъи муъминоне, ки ҳамроҳи ҳасаноти худ дар пешгоҳи Худованд ҳозир мешаванд. Онҳо аз чунин тарсу ҳарос дар амонанд.

Хулоса, рӯзи қиёмат чунин рӯзест, ки дар он рӯз...

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسِبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنَعَ اللَّهُ الَّذِي

أَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ

Ва тара-л-ҷибāла таҳсабуҳā қāмидата-в ва ҳия тамурру марра-с-саҳāб. Сунъаллоҳи-л-лазӣ атқана кулла шайъ. Иннаҳу хабирӯм би мā тафъалун. 88.

88. Ва бубинӣ кӯҳҳоро, пиндорӣ, ки онҳо бар қойи худ истодаанд ва (ҳол он ки) онҳо абросо дар ҳаракатанд ин офариниш

*Худованд аст, ки ҳар чизеро дар камоли устувори сохтааст.
Ҳаройина, Вай ба он чӣ мекунед, хабардор аст.*

Худованд дар ин оят ба яке аз аломатҳои бузурги Худ, ки дар олами ҳастӣ вуҷуд доранд, ишора карда фармудааст, ки эй мухотаб, ту кӯҳхоро сокину устувору побарҷо мебинӣ, мепиндорӣ, ки онҳо дар ҷои худ қароранд? На! Онҳо чун абрҳо дар ҳаракатанд. Муфасссирони киrom дар шарҳи ин қисми оят ихтилофи назар доранд. Баъзе аз онҳо мегӯяд, ки дар чунин ҳолат қарор гирифтани кӯҳҳо, чуноне ки ин масъала дар сураҳои охири Қуръон, аз он ҷумла дар ояти 5-уми сураи «Қориъа» ва ояти 3-юми сураи «Таквир» бисёртар мегузарад, дар рӯзи растохез ба вуқӯъ меояд, ки кӯҳҳо аз ҳам муталошӣ шуда мисли пашми кӯбидашуда дар ҳаво чун абр парвоз мекунанд. Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд, ки онгуна, ки мардум заминро дар ҷои худ собит мепиндоранд, аммо ин тавр нест. Агар аз кайҳон нигоҳ карда шавад, Замин сокин нест, кӯҳҳо ҳамроҳи Замин чун абр давр мезананд. Бо ҳамин тариқ, мисли абр ҳаракат кардани кӯҳҳо санъати Парвардигор ва низоми офариниши Ёст. Кӯҳхоро Худованд дар рӯзи қиёмат дар ҳам мекубаду вайрон мекунад, ин ҳам далолат бар он мекунанд, ки мурод аз ҳаракати кӯҳҳо мисли абр дар ин оят дар дунёст, на дар охират. Оре! Санъати Парвардигор аст, ки кӯҳҳо дар дунё мисли абр дар ҳаракатанд ва дар қиёмат дар ҳам кӯбида вайрон мешаванд. Ана чунин Зоте, ки ҳисобу низом дар ихтиёри Ёст, аз корҳое, ки шумо анҷом медиҳед, албатта, огоҳу бохабар аст. Ҳар инсон дар он рӯз мувофиқи амали худ соҳиби мукофот аст ё ҷазо.

Зеро Худованд дар ояти зер гуфтааст, ки...

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا وَهُمْ مِّنْ فَرْعٍ يَوْمَئِذٍ ءَامِنُونَ

Ман ҷаа би-л-ҳасанати фа лаҳу хайрум-м минҳа ва ҳум-м мин фазаъи-й явмаизин аминун. 89.

89. Ҳар кас некие биёрад, пас, ўро беҳтар аз он бошад. Ва онҳо аз изтиробии он рӯз дар амон бошанд.

Дар ояти қаблӣ гузашт, ки Худованд аз тамоми корҳо ва резакориҳои бандагони Худ бохабар аст. Ҳоло ояти мазкур аз подош ва аз тарсу ҳароси рӯзи қиёмат баҳс ба миён оварда фармудааст, ки касоне, ки кори ҳасана (кори нек)–еро анҷом медиҳанд, дар он рӯз подоши беҳтар аз онро соҳиб хоҳанд шуд ва аз тарсу ҳароси он рӯз дар амон хоҳад монд. Яъне чун рӯзи қиёмат барпо мешавад, барои инсоне, ки дар дунё калимаи тайиба (Ло илоҳа иллаллоҳу Муҳаммаду-р-расулуллоҳ)-ро гуфтаасту мувофиқи

тақозои калима амалҳои шоистаро анҷом додааст, мувофиқи маънои ояти 16-уми сураи «Анъом» барои ҳар амали содир кардаги подоши бузург - ҳадди ақал даҳ баробар омода шудааст, ки бо дидани он чашмонаш равшан, чеҳрааш хандон ва табъаш болида мешавад. Чуноне ки дар ояти 103-юми сураи «Анбиё» гузашт, чунин шахсон аз ваҳшату тарсу ҳароси он рӯз дар амонанд, ва ин барои аҳли Биҳишт бахти бузург аст.

وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ

تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾

Ва маъ қъаа би-с-саййуати фа куббат вуҷӯҳӯҳум фи-н-наъри ҳал тучзавна иллā мā кунтум таъмалӯн. 90.

90. Ва ҳар касе бадӣ биёрад, чеҳраи онҳо дар оташ нагунсор карда шавад. Магар ба гайри он чӣ кардаед, ҷазо дода мешавад?

Ояти мазкур аз ҳоли касоне хабар додааст, ки амалҳояшон акси корҳои шахсони дар ояти қаблӣ гузаштааст. Яъне Худованд дар ин оят фармудааст, ки касоне, ки кори бадеро анҷом доданд (мушрик, кофир шуданд), фардо рӯзи қиёмат нагунсор (бо рӯйҳояшон) ба Дӯзах афганда мешаванд, ки ин бадтарин наъи азоб барои онҳост. Зеро онҳо чун ҳақро мешуниданд, рӯи худро гардонида, аз кори гунаҳ истиқбол мекарданд. Акнун бояд бо чунин тарз муҷозот шаванд. Сипас, дар ҳолати азоб барои таҳдиду сарзаниш аз онҳо пурсида мешавад, ки оё ин азобе, ки чашида истодаед, аз гуноҳҳоятон зиёдтар аст? Яъне ҷазои онҳо мувофиқи гуноҳҳои онҳост, на зиёду на кам.

Дар ниҳояи сураи мазкур (дар се ояти охир,) Худованд рӯи суханро ба сӯи ҳабиби Худ (с) гардонида фармудааст, ки...

إِنَّمَا أَمِرتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ

وَأَمِرتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾

Иннамā умирту ан аъбуда Рабба ҳāзиҳи-л-балдати-л-лазӣ ҳаррамаҳā ва лаҳӯ куллу шайъ. Ва умирту ан ақӯна мина-л-муслимӯн. 91.

91. (Эй Муҳаммад!) бигӯ: «Чуз ин нест, ки маро фармуда шуд, ки Худованди ин шаҳр (Макка)-ро ибодат кунам, Он, ки муҳтарам

сохт онро ва ҳар чиз ба тасарруфи Ўст ва фармуда шуд маро, ки аз мусалмонон бошам.

Худованд дар ин оят Пайғамбари Худ Муҳаммад (с)-ро хитоб намуда гуфтааст, ки барои онҳо (мушрикони) бигӯ, ки ман маъмур шудаам, ки фақат Парвардигори ин шаҳр (Макка)-ро, ки аз рӯзи офариниши Осмону Замин онро ҳарам қарор додаасту ҳама чиз аз онӣ Ўст, парастииш кунам ва чизеро барои Ў шарик қарор надихам. Зеро онро макони амн қарор додааст. Дар он хун рехтан мумкин нест, бар касе бояд ситам нашавад, дар он шикори сайд ҷоиш нест, ҳатто хори тари онро буррида ё канда намешавад, гумшудаи онро набояд аз Замин бардошт, магар барои муъаррифи, гиёҳи тозаи онро шикастан ё дарав кардан мумкин нест.

Хулоса, ин сарзамин то рӯзи қиёмат ҳарामी муҳтарам эълон шуд, ки ин хусусиятҳо ба дигар шаҳрҳо дода нашуд. Дуюмин дастуре ки барои ман дода шуд, ин аст, ки ман бояд аз ҷумлаи мусалмононе бошам, ки амрҳои Ўро бипазирам ва аз ҷумлаи таслимшудагон бошам, ҳамчунин амрҳои Ўро иҷрокунанда ва аз чизҳои наҳйкардаи Ў парҳезкунанда бошам.

وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ ۚ فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۚ وَمَنْ ضَلَّ

فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿٩٢﴾

Ва ан атлува-л-Қур-āн. Фа ман ихтада фа иннамā яхтади ли нафсиҳ. Ва маъ Ӣалла фа қул иннамā ана мина-л-мунзирӣн. 92.

92. Ва (маро фармуда шуд) Қуръонро бихонам. Пас, ҳар кас роҳ ёфт, пас, ҷуз ин нест, ки барои нафъи ҳеҷ роҳ ёфтааст ва ҳар кас гумроҳ шуд, пас бигӯ: «Ҷуз ин нест, ки ман аз бимкунандагонам».

Хитоби Худованд дар ин оят низ идома дошта, Худованд ба Расули Худ (с) фармуд, ки ба онҳо (мушрикони) бигӯ, ки ман аз тарафи Худованд амр шудаам, ки Қуръонро тиловат кунам, ба ҳама амрҳои Парвардигор, ки дар он дарҷ гардидааст, таъя кунам, бо он алайҳи ҳаргуна ширку гумроҳӣ мубориза барам ва мардумро хушдор диҳаму ба сӯи имон даъват кунам. Шумо (мушрикони) тасаввур накунед, ки имон оврадани шумо ба ман ё аз ман болотар барои Худованди бузург суде дорад? На! Ҳар касе даъвати маро бипазираду ҳидоят шавад, чи дар дунё ва чи дар охират, суди он ба ғоидаи ҳуди Ўст. Ҳар касе гумроҳ шавад, зиёни

гуноҳхояш бар зарари худӣ ўст. Дар идомаи ин оят Худованд фармуд, ки ба онҳо (мушрикони) бигӯ, ман барои шумо фақат як фарди бимдиҳандаам, вазифаи ман барои шумо амру наҳӣи Худовандро ошкоро расонидан аст, дигар чизе бар уҳдаи ман нест. Ба шумо ҳаминро гуфтаниам, ки натиҷаи гумроҳиятон, чи дар дунё ва чи дар қиёмат, гиребонгири шумост. Хитоби Худованд дар ояти зер идома дорад.

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا

تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

Ва қули-л ҳамду лиллаҳи саюрикум айятиҳи фа таърифунаҳа. Ва ма Раббука би ғофилин ъамма таъмалун. 93.

93. Ва бигӯ: «Ситоиш Худойрост, ки оётҳои Худо ба шумо хоҳад намоёнид, пас, онҳоро бишносед!». Ва Парвардигори ту аз он чӣ мекунад, беҳабар нест.

Дар баробари ин ҳама неъматҳо ба хусус; неъматӣ ҳидоят, неъматӣ нубувват, илм, тиловати Қуръон ва ғайра, Худованд дар охири ояти сураи мазкур ба ҳабиби Худ (с) хитоб намуда фармудааст, ки бигӯ, ки ситоиш азони Худост, ба зудӣ оят (нишона)-ҳояшро ба шумо хоҳад нишон дод, пас онҳоро хоҳед шинохт ва бар қудрату ваҳдонияти Вай пай хоҳед бурд. Аммо ин шинохтан ба ҳоли кофирон суде накунад, зеро онҳо оятҳои Паравардигорро ҳангоме мешиносанд, ки дар он ҳангом имон овардан аз онҳо пазируфта намешавад. Яъне дар ҳолати маргашон мефаҳманд, локин ҳайҳот. Маънои ояти мазкур васеъ аст, эҳтимоли онро дорад, ки инкишофоти нави илмӣ ва таҷрибаҳои пешрафтаи асри имрӯза, ки бар мавҷудияту ваҳдоният ва бар бузургии Парвардигор далолат мекунанд, ҷузъи маънои ин оят бошанд.

Хулоса, дар охири ояти ин сура Худованд бо таҳдид гуфт, ки Парвардигори ту бар ҳама чиз гувоҳ аст, аз ҳар чизе мекунад ва аз ҳар сухане мегӯед ва аз ҳар ҳаракате, ки мекунад, ғофил нест. Ин аст ҳушдори судбахш барои инсонҳо. Валлоҳу аълам.

Поёни сураи «Намл» ва лиллоҳи ҳамд.

Бор Илоҳо! Анбӯҳи мушкилот моро фаро гирифтааст, моро бар онҳо қувват деҳ ва пирӯз гардон! Худоё! Хешро ба сояи лутфу марҳамати ту мегирем.